

Individen i centrum

“Det är bättre att stämma i bäcken än i ån”

En handledning av rapporten skriven av Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog.

Idéer för livet, Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog vill rikta ett stort tack till styrgruppen för deras viktiga och värdefulla synpunkter och reflexioner på rapporten.

Tack till:

Bodil Långberg, Allmänna barnhuset - Karl Gudmundsson, Södertälje kommun - Märit Melbi, SKL - Nils Mårtensson, Skandia

Projektansvarig: Christina Wahlström
Redaktion: Susanna Kull, Intellecta Communication
Form & layout: Elo Wennström
Foto: Niklas Andersson och Elo Wennström
Skandia Försäkringsaktiebolag © 2008
Tryck: Tryck o Rit
Beställningsadress: skandia@strd.se

Förord

Frågeställningar som "vad får det kosta att rädda en människa på glid?", "vad tjänar vi på att rädda en individ?" och inte minst, "vad kostar det oss att låta bli?" är för många laddade. Åsikterna går isär om man utifrån ekonomiska termer och kalkyler ska och kan värdera vad var och en av oss kan förväntas bidra med till samhället under vår livstid. Eller det riktiga i att sätta en prislapp på vad vi kan komma att kosta samhället, om vi i stället kommer på glid och slutligen hamnar i ett permanent utanförskap.

I sin rapport "Det är bättre att stämma i bäcken än i ån" presenterar de båda nationalekonomerna Anders Wadeskog och Ingvar Nilsson ett synsätt och en metod, vilka visar på det goda med att använda ekonomiska kalkyler som ett medel för att uppnå andra och mer övergripande mål. Grundläggande är utan tvekan det humanistiska perspektivet och att ge alla individer möjlighet att själva forma sin livssituation utifrån sina respektive förutsättningar. Men för att klara detta krävs konkreta verktyg som tydligt kan visa på de fördelar som uppstår om vi prioriterar de resurser som står till vårt förfogande på ett visst sätt.

Rapporten visar tydligt effekten av tidiga insatser kring barn och unga, värdet av att underlätta människors resa tillbaka till samhället och värdet av att tillvarata deras arbetsförmåga – jämfört med att inte göra något. Resultatet i mänskligt lidande talar för sig. Men marginalisering av människor kostar och det görs i rapporten konkret med hjälp av ekonomiska kalkyler och argument som visar på prislappen för ett utanförskap. För den enskilde individen, för de olika myndigheterna och för hela samhället i stort. Om man med en insats så bara lyckas hindra en individ från att marginaliseras och hamna i ett utanförskap är så gott som alltid insatsen att betrakta som samhällsekonomiskt lönsam. För att inte tala om vinsterna för den enskilde individen.

Vi har alla ett ansvar för hur samhället utvecklas. Det gäller inte minst ett företag som Skandia. Sedan 20 år tillbaka har Idéer för Livet varit en avdelning inom Skandia med uppdrag att arbeta förebyggande och långsiktigt för barn och ungdomar. Alla Skandias medarbetare har möjlighet att arbeta med ideell verksamhet på arbetstid för Idéer för Livet. Konkret innebär det till exempel att vara mentor åt en ung människa, arbeta i Bris-jouren eller i någon annan ideell organisation. Dessutom finns Skandias stiftelse Idéer för Livet som årligen delar ut anslag till olika barn- och ungdomsprojekt.

Stiftelsen Idéer för Livets arbete handlar också om att kunna ge finansiellt stöd till olika forskningsprojekt, såsom rapporten "Det är bättre att stämma i bäcken än i ån". Förhoppningen är att dessa kan utgöra viktiga verktyg för att ur olika perspektiv visa på hur förebyggande insatser i stort sett alltid lönar sig i det långa loppet.

Hans G Svensson
Ordförande
Skandias stiftelse Idéer för Livet

Niklas Birgetz
Chef
Skandia Idéer för livet

Innehåll

Inledning	6
Del ett -	
1. Att tänka och agera i nya banor	7
1.1 Normalitetens arena har krympt	7
1.2 Fyra organisationsaspekter	7
1.2.1 Strukturell samverkan	7
1.2.2 Långsiktigt tidsperspektiv	7
1.2.3 Tillämpning av egenmaktsperspektiv	7
1.2.4 Bryta stigmatiseringen	7
1.3 Att synliggöra det osynliga	7
1.4 Den välfärdsekonomiska framgångspyramiden	8
1.5 Vad kan du göra på din hemmaplan	8
2. Exempel från verkligheten	8
2.1 Familjecentrum i Leksand	9
2.1.1 Arbetsprocessen	9
2.1.2 Det förebyggande arbetet	9
2.2 Livskunskap i Söderköping	10
2.2.1 Ett praktikfall - Torbjörn i Söderköping	10
Del två -	
3. Att arbeta praktiskt med att beräkna de ekonomiska effekterna	12
3.1 Att mäta det till synes omätbara	12
3.2 Att kartlägga marginaliseringens ekonomiska effekter	13
3.2.1 Förklaring till modellen	13
3.3 Att värdera effekterna av ett förebyggande arbete	13
3.4 Välfärdskedjor - en hjälp för att kartlägga en komplex verklighet	13
3.5 Utanförskap kostar pengar	14
4. Marginalisering och dess samhällskostnader	14
4.1 Rehabilitering; en kostnad eller en social investering	14
4.2 Vinnare och förlorare	15
4.3 Det är lönsamt att rädda en ung människa på glid	15
4.3.1 En högintensiv insats för att rädda Torbjörn	15
4.3.2 Lönar det sig att ingripa på kort sikt	16
4.3.3 Lönsamhet på lång sikt av tidiga insatser	17
4.4 Några grundläggande samband	17

5. Att arbeta på egen hand - sju modeller	17
5.1 Valet av metod	17
5.2 Vårt exempel	18
5.2.1 Projektets budget	18
5.3 Är det här dyrt	19
5.4 Fyra metoder för schablonmässiga kalkyler	19
5.4.1 Alternativkostnadsmodellen - vad kan jag få istället	19
5.4.2 Villkorade kalkyler - vad skulle hända om...	20
5.4.3 Vinnare och förlorare - fördelningen av effekter mellan olika aktörer	20
5.4.4 Prognoser och skattningar - vad kommer att hända	21
5.5 Tre modeller för mer resurskrävande kalkyler	22
5.5.1 Scenariometoden - vilken framtid går vi till mötes	22
5.5.2 Undvik överdrifter i resultatet	22
5.5.3 Ett SocioEkonomiskt bokslut - har vi en helhetssyn	22
5.5.4 Samverkansbokslut - vad händer om vi samverkar	23
5.5.5 Gemet; ett exempel på samverkansbokslut	23
6. Vad kostar unga människors utanförskap	24
6.1 Kostnaden för tjugo ungdomar i riskzon	24
6.1.1 Historisk tillbakablick	24
6.1.2 De kortsiktiga välfärdskostnaderna	24
6.1.3 De långsiktiga välfärdskostnaderna	25
6.2 Är detta mycket eller lite pengar	25
6.3 Framtida produktionsförluster	25
6.4 Utanförskapets totala kostnad	25
6.5 Värdet av att använda resurserna till förebyggande arbete	26
6.5.1 En kortsiktig högintensiv insats	26
6.5.2 Att arbeta med lågintensiva selektiva insatser	27
6.5.3 Att arbeta generellt förebyggande	27
6.5.4 Fritidshem	27
7. Att översiktligt ta fram ett SocioEkonomiskt bokslut	28
7.1 Det SocioEkonomiska bokslutet för Återtåget	28
7.2 Resultaträkning	29
7.3 Nyckeltal	32
7.4 Finansieringsanalys	33
7.5 Investeringsanalys	33
7.6 Att på egen hand upprätta ett SocioEkonomiskt bokslut	34
7.7 En sammanställning på individnivå	35
Rapporten - ett viktigt verktyg i det framtida arbetet	37

Inledning

Utanförskap och marginalisering av människor i samhället kostar otroligt mycket, såväl i mänskligt lidande som i pengar. Vägen mot ett utanförskap går dessutom i allt snabbare takt. Har man väl hamnat där är vägen tillbaka till samhällsgemenskapen lång och svår. För att vända dagens negativa utveckling måste vi därför våga tänka och agera i nya banor. Med rapporten "Det är bättre att stämma i bäcken än i ån" koncentrerar vi oss på utsatta barns och ungdomars livsvillkor och tydliggör på olika vis det ekonomiska värdet av att sätta in preventiva, långsiktiga och inte minst tidiga och samordnade insatser kring dem. Med hjälp av ekonomiska termer diskuterar vi också vad marginalisering och utanförskap till följd av att inget görs kan komma att kosta både den enskilde och samhället.

Varför en handledning

Baserat på rapporten har vi så sammanställt en handledning med förhoppningen att den kan utgöra ett stöd och verktyg då det handlar om att du i din yrkesroll ska kunna och våga argumentera för att en viss insats inte bara är klok ur ett mänskligt perspektiv, utan också ekonomiskt förnuftig. En handbok för att göra det enklare att med ekonomiska termer visa på det kloka i att satsa på tidiga insatser som i ett längre perspektiv leder till en bättre resurshushållning av våra gemensamma resurser. På köpet kan vi då också få ett bättre och humanare samhälle.

Handledning består av två huvuddelar; en första del där vi diskuterar hur man kan förändra invanda strukturer och skapa samverkan och långsiktighet utifrån din verklighet. Mot slutet följer två exempel från verkligheten, projekten Familjecentrum i Leksand och Livskunskap i Söderköping. Den andra delen bygger på en rad praktiska exempel för att visa hur du själv kan utföra beräkningar av de ekonomiska effekterna av prevention, långsiktighet och samverkan kring barn och unga.

Uppbyggnaden av denna handledning följer samma logik som huvudrapporten.

1. Att tänka och agera i nya banor

Vi vill inleda med att diskutera hur man med ett nytt synsätt, en ny form av ledning samt konkreta styr- och uppföljningssystem kan skapa samverkan, långsiktighet och bryta den inlärd hjälplösheten liksom stigmatiseringen av utsatta människor.

1.1 Normalitetens arena har krympt

Kan vi sätta ett pris på unga människors utanförskap? Många av dessa kostnader är osynliga eftersom de drabbar någon annan aktör och ofta inträffar ganska långt in i framtiden. För att korrekt kunna ta ställning till värdet av ett förebyggande arbete är det viktigt att kunna synliggöra de många gånger mycket stora kostnaderna för ett utanförskap. Det offentliga beslutsfattandet präglas inte sällan av kortsiktighet och ett tunneltänkande som kostar samhället stora pengar och leder till ett onödigt mänskligt lidande.

Vi ser hur allt fler människor vistas i det som vi kallar marginaliseringens ingenmansland. Både i skolan och senare i arbetslivet blir villkoren allt tuffare och toleransen för det avvikande och udda allt mindre. Hur länge har vi råd med denna utveckling och hur mycket är vi beredda att redan tidigt i livet satsa för att förhindra eller reducera människors utanförskap? Vi argumenterar för att man inte bör betrakta förebyggande arbete kring barn och unga som en samhällskostnad, utan som en social investering för att ta tillvara det mänskliga kapitalet.

1.2 Fyra organisationsaspekter

För att bryta marginaliseringsprocessen i samhället, för att vidga befintliga och skapa förutsättningar för nya samhällsarenor, krävs enligt vårt sätt att se det ett antal organisatoriska åtgärder:

1.2.1 Strukturell samverkan

En första organisatorisk åtgärd är att utveckla konkreta metoder för att göra samverkan mellan olika aktörer som finns kring barn och unga mer strukturell och systematisk, och även skapa en nätverksbaserad organisation. En första ingrediens är en gemensam ledning, som också bör formulera mål, ha gemensamma visioner och stå på en gemensam värdegrund. Det

hela bör baseras på en plattform i form av ett måldokument, policydokument eller samverkansavtal mellan berörda parter. Förankring bör finnas på högsta, gärna politiska, nivå i respektive organisation.

1.2.2 Långsiktigt tidsperspektiv

Den andra åtgärden är att förändra synsättet på vad gäller tidsperspektiven och bryta den ettåriga budgetramens tänkande. Konkret betyder detta att gå från att betrakta insatsen som en kostnad till att se detta arbete som sociala investeringar i människors framtida förmåga att delta i och bidra till samhällets utveckling. Som en följd bör man också införa uppföljnings- och styrsystem som i sociala investeringstermer beaktar långsiktigheten och de effekter som på lång sikt uppstår till följd av misslyckat förebyggande arbete och framtida utanförskap.¹

1.2.3 Tillämpning av egenmaktsperspektiv

Marginaliseringscentrifugen tenderar att bidra till att reducera människors förmåga att ta ansvar för sina egna liv. Att bryta denna hjälplöshet handlar om att stärka egenmaktsperspektivet hos barn, unga och deras föräldrar och skapa ett sorts självhjälpsperspektiv.

1.2.4 Bryta stigmatiseringen

Det handlar även om att bryta den stigmatisering som drabbar både individuellt och kollektivt. Möjlighet måste finnas att ge utanförskapets människor bättre förutsättningar för att återinträda i samhället oavsett om vi pratar skola, boende eller arbetsliv. En väg för att bryta stigmatiseringen är kunskap, en annan är positiva förebilder och rollmodeller, och en tredje är att skapa arenor eller övergångsområden som gör det möjligt att bryta med ett tidigare destruktivt liv.

1.3 Att synliggöra det osynliga

Vi använder oss av ekonomiska termer för att synliggöra det osynliga då det gäller ekonomiska effekter kring arbetet med barn och unga, framförallt ur ett långsiktigt perspektiv. Att ställa det förebyggande arbetet i dag i relation till vad som händer i framtiden om inget görs och helt enkelt värdera resultatet av en sådan jämförelse i form av en prislapp. Vi presenterar i denna handbok en rad instrument för den som vill

1 En inspirerande föregångare i detta arbete är socialtjänsten i Karlstads kommun, se vidare Socialt arbete som skapar tillväxt – om konsten att skapa en välfärdsförvaltning, Socialtjänsten i Karlstad, 2007.

skaffa sig mer kunskap om utanförskapets ekonomiska konsekvenser och den misslyckade preventionens samhällsliga kostnader, och därmed finna argument för att skapa nya vägar för att hantera dessa frågor. Förutsättningar är dock en politisk beslutsamhet och vilja, tillsammans med ett modigt ledarskap. Det krävs ett gränsöverskridande ledarskap tillsammans med ett styr- och uppföljningssystem som beaktar helhetssyn och långsiktighet. Kärnan är förmågan att kommunicera med alla som berörs och att leda arbetet kommer med andra ord mera att ske genom dialog och förhandling än genom formella beslut. Ledarens sociala kompetens i form av lyhördhet, kommunikationsförmåga, respekt och öppenhet blir helt avgörande, liksom förmågan och modet att släppa kontrollen.

Längre fram kommer vi att återkomma till det SocioEkonomiska bokslutet eller samverkansbokslutet som är två exempel på olika uppföljningsmodeller med vars hjälp man kan synliggöra de tvärsektoriella och långsiktiga effekterna av lyckat eller misslyckat arbete kring barn och unga, på både kort och lång sikt. Uppföljningssystem som är jämförbara med andra offentliga styr- och uppföljningssystem såsom budget, verksamhetsplaner och verksamhetsberättelser med resultaträkning och en nyckeltalsanalys.

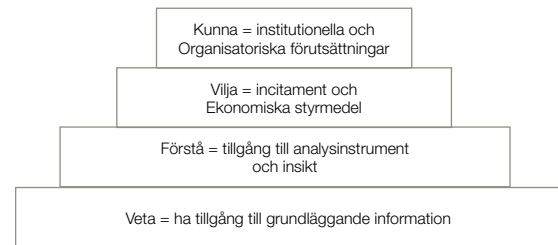
Viktigt är också att analysera marginaliseringsgapet, det vill säga gapet mellan normalitetens och utanförskapets kostnader, och marginaliseringsaccelerationen, dvs. hur fort gapet och kostnaden ökar med stigande ålder och ökat utanförskap.

1.4 Den välfärdsekonomiska framgångspyramiden
Det krävs en arbetsmodell eller struktur för att konkret omvandla en politisk beslutsamhet till handling. Den kan sammanfattas i fyra förutsättningar som alla måste föreligga för att full effekt ska kunna uppnås:

- tillgång till grundläggande information samt system och metoder för bättre insamling och kunskap
- tillgång till analysinstrument för att få en generell förståelse och insikt om välfärdens omfördelningsmekanismer
- incitament och ekonomiska styrmedel som gör det lönsamt att tänka långsiktigt

- organisatoriska och institutionella förutsättningar för att tänka och agera gränsöverskridande och långsiktigt.

Den välfärdsekonomiska framgångspyramiden

1.5 Vad kan du göra på din hemmaplan

Det kan vara svårt att argumentera för ett långsiktigt arbete kring barn och unga då man på lokal nivå befinner sig i kamp om resurserna och mot andra mer kortsiktiga intressen. Att styrka sin argumentation med det beslutsfattarspråk där begrepp som resultaträkning, vinst, nyckeltal ingår kan därför underlätta. Som eldsjäl, projektledare, verksamhetsansvarig eller politiker finns det omgående ett antal aktiviteter att vidta för att vidga dagens synsätt:

- börja räkna på de lokala insatser som görs i förebyggande syfte med någon av våra modeller
- satsa på tydliga exempel i argumentationen för att se insatser kring barn och unga som en social investering i ett framtida samhällsbygge, inte som en kostnad
- skapa starka synergier genom att bygga lokala nätverk med andra likasinnade, lokala aktörer.

2. Exempel från verkligheten

Leksand och Söderköping är två kommuner som har det gemensamma att båda har intagit ett socialt investeringsperspektiv och helhetssyn kring barn och unga i kommunen. Detta kommer till uttryck i att de under längre tid systematiskt arbetat med ett generellt förebyggande arbete, som präglas av ett långsiktigt perspektiv på minst tjugo år, och som ser samverkan mellan olika aktörer som centralt liksom föräldrarnas roll som avgörande i det förebyggande arbetet.

2.1 Familjecentrum i Leksand

Leksand är en kommun där man under ett antal år ägnat mycket tid och kraft åt att strukturera det förebyggande arbetet. Kärnan i arbetet är dels ett synsätt, dels en organisationsmodell. Synsättet handlar om att skapa ett gemensamt och samlat grepp kring barn och unga, från graviditeten till vuxen ålder (20 år). Som den givna och självklara utgångspunkten för allt förebyggande arbete ses föräldrarna. Trygga föräldrar bidrar till att skapa trygga barn lyder devisen. För att skapa detta har man satsat på att organisatoriskt bygga den nätverksliknande organisationen Familjecentrum. Det är en beteckning på en föräldrastödsmodell som bygger på förstärkt och förlängd föräldrautbildning, som erbjuds samtliga föräldrar redan från första graviditetssamtalet. Ett av de viktigaste målen är att skapa både sociala nätverk och nätverk av resurser kring individen eller familjen, för att på så sätt kunna agera innan det i egentlig mening finns något att agera kring. För att lyckas med detta finns flertalet av de samhällsaktörer som behöver samverka under uppväxtåren samlade hos Familjecentrum.

2.1.1 Arbetsprocessen

Verksamheten drivs med de medverkande aktörernas befintliga resurser, då nätverksformen gör att dessa kan nyttjas effektivare. Normalt sett träffas föräldragrupperna under professionell ledning i drygt två års tid. Första året sker cirka arton träffar och det andra cirka tolv träffar. Totalt sett blir det cirka trettio tvåtimmars träffar. Årligen startas mellan sex till tio nya grupper och i varje grupp finns upp till tjugo föräldrar. Hur kan vi då påvisa det eventuella ekonomiska värde som Familjecentrum i Leksand kan förväntas bidra med?

För att kunna göra det behöver vi veta vad det förebyggande arbetet kostar respektive vilka samhällsekonomiska effekter en del av dessa barn kan komma att förorsaka samhället på kort och lång sikt till följd av ett utanförskap. Kostnader som handlar om framtida välfärdsutgifter och framtida produktionsbortfall.

2.1.2 Det förebyggande arbetet

Vi antar att Leksands kommun följer "riksnormaliteten" för en kommun vad gäller generella siffror för antal

personer som kan förväntas leva ett marginaliserat liv i form av missbruk, psykisk sjukdom och långtidsarbetslöshet/sjukskrivning som vuxna. I Leksands fall har vi utgått från årskullarna 0–7 år för åren 2000–2007 vilket motsvarar 800 barn.

De relativa och absoluta sannolikheterna för framtida utanförskap för 800 barn i Leksands kommun 2000–2007. (Tabell 5.2 i "Det är bättre att stämma i bäcken än i ån")

	Prob	Antal
Narkoman	0,003	2,4
Alkoholist	0,01	8
PsykSvår	0,005	4
PsykLätt	0,05	40
LångSjuk	0,03	24
LångArblös	0,03	24
Summa		102,4
Andel		12,8%

Om inget särskilt görs för att förhindra denna utveckling finns det en statistisk risk för att så många som 102 av de 800 barnen hamnar i ett framtida utanförskap av olika grad. Vad leder då en sådan utveckling till i form av mänskligt lidande och ekonomiska konsekvenser? Låt oss samtidigt också titta på vad det ekonomiska värdet skulle kunna vara av ett gott förebyggande folkhälsoarbete av det slag som genomförs i Leksand.

Välfärdskostnaderna för 1, 5 och 45 år för det utanförskap som kan drabba delar av sju årskullar omfattande totalt 800 barn i Leksands kommun (Tabell 5.3)

	1 år	5 år	45 år
Arbetsförmedling	1 618 088	7491 578	34 867 922
Försäkringskassa	15 930 030	73 754 369	343 273 684
Kommunen	9 178 352	42 494 808	197 782 851
Landstinget	7 987 214	36 979 963	172 115 203
Rättsväsendet	2 699 607	12 498 897	58 173 398
Övriga	1 407 779	6 517 869	30 336 006
Summa	38 821 069	179 737 484	836 549 063

De sannolika kostnaderna för framtida utanförskap för de 102 individerna innebär att de samhälleliga välfärdskostnaderna på årsbasis uppgår till ca 39 mnkr och ur ett livslångt perspektiv till ca 835 mnkr. Till detta kommer produktionsförluster som ur ett livslångt perspektiv uppgår till 874 mnkr. Totalt kostar detta framtida utanförskap för de 102 individerna ca 1 710 mnkr. Det finns med andra ord en preventions-

potential på som mest ca 1 700 mnkr, som genom olika förebyggande och främjande insatser går att förhindra eller reducera.

Detta kan ställas mot kostnaden för Leksandsmodellens förebyggande arbete med dessa 800 barn. Totalt sett hamnar den på ca 2 mnkr, eller ca 300 000 kr på årsbasis, eller ca 2 600 kr per deltagande barn. Det gör att skillnaden mellan det förebyggande arbetet och kostnaderna för en framtida eventuell marginalisering är utomordentligt stora. Man kan utan problem säga att kostnaderna för det förebyggande arbetet praktiskt taget försvinner i en jämförelse med utanförskapets kostnader. Om så den enda effekten av allt förebyggande arbete är att en enda persons framtida utanförskap förhindras blir den ekonomiska effekten ändå positiv; 336 procent avkastning på den förebyggande insatsen.

2.2 Livskunskap i Söderköping

Också i Söderköping tas ett helhetsgrepp och ett långsiktigt perspektiv i arbetet med att förebygga och främja arbetet kring barn och unga. Insatsen riktar sig mot alla barn och föräldrar med ett sammanhängande perspektiv från 0-20 år. Föräldrarna har en central roll och det är samverkan mellan alla berörda aktörer som gäller. En av de centrala aktiviteterna är satsningen på utbildning i vad man kallar Livskunskap. Grundläggande är att utifrån en gemensam värdegrund utveckla elevens sociala och emotionella kompetenser, förebygga mobbing, undvika/reducera skadlig stress och främja en trygg miljö för inlärning. Den organisatoriska basen för arbetet är två samverkansgrupper som i varsin övergripande strategisk roll utgör naven i ett systematiskt nätverksarbete; barnsamverkansgruppen för barn upp till 12 år, och samverkansgruppen för övriga unga upp till 25 år. Tanken är att utgå från befintliga organisationer och resurser, och i det ordinarie arbetet införa en högre grad av samverkan och preventivt synsätt. Verksamheten har idag en budget på ca 1,6 mnkr på årsbasis plus kostnader för två samordnades tjänster. Sedan 2004 har närmare 300 personer gått utbildningen i Livskunskap och vid 2008 års utgång beräknas att drygt 60 procent av kommunens personal, som i sin yrkesroll möter barn och unga, ha

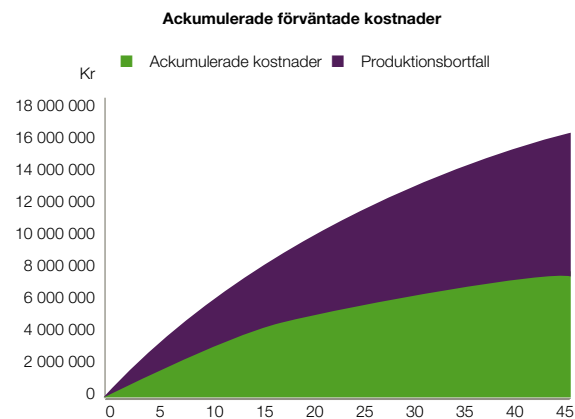
gått utbildningen. Föräldrarna deltar också i denna process och hittills har ca 300 föräldrar deltagit och planerna för 2008 är att ytterligare 250 föräldrar ska delta.

2.2.1 Ett praktikfall – Torbjörn i Söderköping

För att ställa kostnaden för det arbete som bedrivs i Söderköping i relation till vad kostnaden för ett utanförskap kan vara, tar vi en fiktiv person, som vi kan kalla för Torbjörn, som exempel och placerar honom i kommunen. Han är på god väg mot ett utanförskap och har vid tjugo års ålder dömts till ett kortare fängelsestraff. Fängelsetiden blir dock en vändpunkt då ett intensivt arbete av det professionella nätverket i Söderköping gör att han lyckas stoppa den negativa spiralen och hans stigmatisering bryts som en följd.

Med ett strikt ekonomiskt perspektiv börjar vi med att titta på effekterna av om han hade fortsatt sin marginalisering och hamnat i någon typ av långtids-sjukskrivning utan alltför stora pålagringar i form av missbruk eller annat. Vad hade Torbjörn i så fall kostat samhället? Vi kan konstatera att varje år av utanförskap innebär en samhällskostnad på ca 350 000 kr. Till detta kommer de samhällskostnader som utgörs av det produktionsbortfall som uppstår då han inte arbetar. I diagrammet nedan har välfärdskostnaden och produktionsbortfallet lagts samman.

Det ackumulerade priset för Torbjörns utanförskap i form av välfärdskostnader och produktionsförluster diskonterat med 4 procents ränta till följd av långvarig sjukskrivning (Diagram 6.1)

Om vi antar att Torbjörn efter sin fängelsevistelse och under de kommande tolv åren lever ett normalt liv och arbetar, motsvarar detta då en samhällsvinst på ungefär 6 mnkr i förhållande till alternativet att vara långtidssjukskriven. Om vi går tillbaka till Söderköpings budget för det förebyggande arbetet får vi följande nyckeltal:

- värdet av Torbjörns normalisering i tolv år/kostnaderna för det förebyggande arbetet per år = $6 \text{ mnkr} / 1,7 \text{ mnkr} = 3,5$
- värdet av Torbjörns normalisering i tolv år/kostnaderna för en persons utbildning i Livskunskap = $6 \text{ mnkr} / 2\,500 = 2\,400$

Med andra ord, de minskade kostnader som Torbjörns uteblivna utanförskap innebär har lett till att man kan driva det förebyggande arbetet i Söderköpings kommun i mer än tre års tid. Resurserna skulle också kunna användas till att utbilda ca 2 400 personer i Livskunskap.

3. Att arbeta praktiskt med att beräkna de ekonomiska effekterna

Närmast följer ett antal konkreta verktyg i form av olika modeller för att arbeta praktiskt med att beräkna ekonomiska effekter av att agera och att inte göra det. Förhoppningen är att dessa ska inspirera till att på egen hand gå vidare med att göra egna beräkningar. Modellerna varierar i ambitionsnivå och kvalitet, från de enklaste enkla till mycket komplexa och ambitiösa modellsystem. Avslutningsvis görs en fördjupning i ett SocioEkonomiskt bokslut med förslag på hur ett sådant kan skapas och vilka svar som kan erhållas.

3.1 Att mäta det till synes omätbara

Det finns metodmässiga utmaningar med att kalkylera de ekonomiska effekterna av ett förebyggande arbete och framgångsrik rehabilitering. Vår utgångspunkt är därför den generella föreställningen som utgör summan av en mängd vardagskunskap och det som brukar kallas tyst kunskap eller förtrogenhetskunskap. Synen på vad en investering egentligen är kan ställa till med problem då offentligt beslutsfattande normalt ser förebyggande insatser som entydigt kortsiktiga kostnader.

Definitionen av begreppet investering kan formuleras som:

”Investering, en utgift som förväntas leda till framtida avkastning. Det finns fysiska investeringar av typen infrastruktur, byggnader och maskiner.”²

Ovan definition kan ställas mot hur en satsning på att hjälpa en ung människa på en halv mnkr betraktas – vanligen endast som en kostnad som belastar budgeten under innevarande år. Vi argumenterar i stället för att se denna satsning som sociala investeringar i framtida hälsa och produktionsförmåga, vilket bör betraktas på ett likartat sätt som tekniska och fysiska investeringar. För beslutsfattaren uppstår dock tydliga problem:

- kausalitetsproblemet då koppling mellan insats och effekt inte alltid är klar
- fördröjningseffekterna då det går lång tid mellan insats/åtgärd och effekter
- kortsiktighetsproblemet med att de offentliga besluttssystemen bygger på ettåriga budgetperspektiv
- tunnelseende som en effekt av bristande kunskap och mandat hos beslutsfattarna
- omfördelningsproblem när insatser hos en aktör leder till positiva eller negativa konsekvenser för andra
- brist på ett uppföljningssystem för sociala investeringar.³

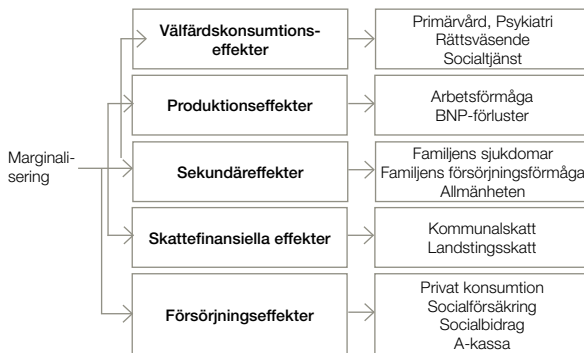
I denna handledning vill vi ge stöd och hjälp för att kunna argumentera för vilka de ekonomiska konsekvenserna kan bli genom att en viss insats görs och ett potentiellt framtida utanförskap förhindras.

2 Se www.wikipedia.se (2007-06-18). 3 Ett uppmuntrande undantag till detta är socialtjänsten i Karlstad där man har skapat ett sorts socialt investeringskonto. Se vidare; Socialt arbete som skapar tillväxt, Karlstad kommun, 2007.

3.2 Att kartlägga marginaliseringens ekonomiska effekter

Basen för en samhällsekonomisk analys av utanförskapets kostnader är att i någon form av kalkyl kartlägga och värdera vilka resurser som exempelvis en missbrukare under hela eller delar av sitt liv tar i anspråk. Vi utgår från följande kategorier av variabler:

Marginaliseringens ekonomiska konsekvenser

3.2.1 Förklaring till modellen

Utifrån bilden ovan handlar det om tämligen komplexa processer med många aktörer, effekter i flera dimensioner och i regel effekter över både kort och lång tid. Det gäller att hitta ett system för att kunna analysera effekterna både på kort sikt och på lång sikt.

En annan slutsats är att bilden i sig innehåller effekter av flera olika slag. De två första grupperna av effekter; produktionseffekter och välfärdskonsumtionseffekter är vad man brukar kalla reala effekter, och de två nedersta grupperna; skatteeffekter och försörjningseffekter kallas finansiella effekter eller transfereringar. I den mittersta gruppen, här kallat sekundäreffekter, finns alla de effekter som uppstår indirekt eller i andra hand kring marginaliserade människor och betraktas ofta som svåråtkomliga.

3.3 Att värdera effekterna av ett förebyggande arbete

Vi har tidigare nämnt marginaliseringsgapet och det viktiga arbetet med att fånga de ekonomiska effekterna på kort och lång sikt i livsförloppet mellan normalitet och utanförskap. Viktigt i sammanhanget är också tidsperspektivet som innebär att ju längre utanförskap

pet varar, desto mer befästs rollen och identiteten av att vara annorlunda och utanför.

Att stämma i bäcken eller i ån?

Kortsiktigt säkra kostnader och intäkter av förebyggande arbete

Långsiktigt osäkra kostnader och intäkter av att avstå från förebyggande arbete

I ena vågskålen ligger de eventuella intäkter och kostnader ett förebyggande arbete kan ge upphov till i en osäker framtid. På kort sikt handlar det om kostnaden för det förebyggande arbetet eller en rehabverksamhet under innevarande budgetår, kostnader som tämligen säkert går att räkna ut. Eventuella intäkterna är betydligt mera diffusa och ligger i en avlägsen framtid och kanske till och med i första hand gynnar andra aktörer. I den andra vågskålen ligger valet att avstå från insatsen, vilket ger positiva effekter för de nuvarande budgetsiffrorna. Eventuella kostnader för marginalisering av ett antal individer någon gång i en avlägsen framtid blir diffusa och förhoppningen är att detta i så fall drabbar någon annan. För att komma vidare måste vi försöka hitta länkar eller kopplingar mellan dessa två vågskålar.

3.4 Välfärdskedjor – en hjälp för att kartlägga en komplex verklighet

En bra modell för att fånga marginaliseringens sammanlagda effekter är att följa den samhällsekonomiska analysens tre olika arbetssteg:

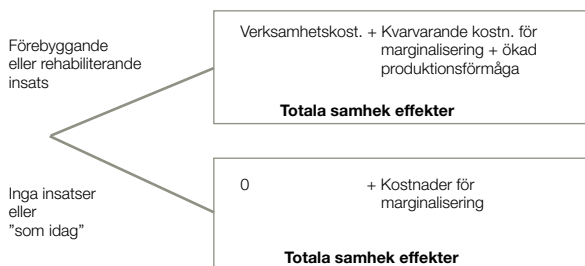
- att **identifiera** alla de effekter man vill studera
- att **kvantifiera** dessa effekter
- att **värdera** de olika effekterna.

Utgångspunkten för analysen är att försöka fånga på vilket sätt utsatta barn och ungdomar använder sig av eller belastar de offentliga välfärdssystemen. Denna välfärdskonsumtion beskrivs som ett antal konsumtionskedjor där de flesta problem är utpräglat gränsö-

verskridande. T.ex. berör omhändertagandet av ett barn rättsväsende, socialtjänst och försäkringskassa, och en försörjningsfråga kommun, försäkringskassa och arbetsförmedling.

3.5 Utanförskap kostar pengar

Vad blir utanförskapets kostnader om vi inte lyckas? Ett svar är att mäta marginaliseringsgapet, dvs. gapet mellan vad som händer om vi misslyckas med de förebyggande insatserna och vad som händer om vi lyckas. I en beslutssituation står valet mellan att göra något eller att avstå. Om vi väljer att avstå från att göra något blir det ingen omedelbar kostnad, men en risk för att detta leder till en ökad marginalisering av människor och en ökad konsumtion av välfärdstjänster som följd. Sätter vi in en insats fås omedelbart en kostnad i den egna budgeten. Men på intäktssidan kan detta leda till att vi i framtiden kommer få en aning fler medborgare som arbetar, skapar produktionsvärden och betalar skatt. Antagligen också en större andel friskare människor som i sin tur kräver mindre välfärdsinsatser. Summan av allt detta utgör de totala samhällsekonomiska effekterna av ett förebyggande arbete.

Ur ett aktörsperspektiv formas tre grupper av aktörer; den förebyggande verksamheten, finansären av detta förebyggande arbete samt resten av samhället. Ur ett verksamhetsperspektiv utgör kostnaderna allt det som behövs i form av personal, lokaler och övrig utrustning för att driva verksamheten. Intäktssidan är det som finansären är beredd att skjuta till, som i sin tur då får en kostnad. Hoppet om intäkter för finansären står till minskade kostnader i framtiden, vilka dock kan tillfalla en annan aktör.

4. Marginalisering och dess samhällskostnader

Kalkylerna som följer kan ses som tämligen kvalificerade räkneexempel som är valda med omsorg för att ge en så representativ bild som möjligt av de problemfält vi vill studera. De årliga kostnaderna för marginalisering är tämligen omfattande oavsett om det gäller missbruk, psykisk sjukdom eller långtidssjukdom. På årsbasis varierar kostnaderna inom intervallet 350 000 till 1 650 000 kr.

De årliga samhällskostnaderna för tre olika sorters marginalisering och deras fördelning på olika aktörer (Tabell 8.1)

	Narkoman	Psykiskt sjuk 1 år	Långtidssjuk
Arbetsförmedling	26 375	15 701	26 222
Försäkringskassa	113 833	83 359	227 363
Kommunen	258 979	52 609	33 508
Landstinget	62 234	232 944	59 752
Rättsväsendet	651 340	0	0
Övriga	540 000	1 278	0
Summa	1 652 761	385 891	346 844

Tar vi ett något längre tidsperspektiv, säg 5 år, ser vi att samhällskostnaderna återfinns i intervallet 1,6 till 7,6 mnkr.

Samhällskostnaderna för tre olika sorters marginalisering och deras fördelning på olika aktörer under 5 års tid, diskonterat till 4 procent (Tabell 8.2)

	Narkoman	Psykiskt sjuk 5 år	Långtidssjuk
Arbetsförmedling	122 115	72 695	121 404
Försäkringskassa	527 036	385 941	1 052 667
Kommunen	1 199 047	243 575	155 137
Landstinget	288 135	1 078 505	276 645
Rättsväsendet	3 015 634	0	0
Övriga	2 500 143	5 916	0
Summa	7 652 109	1 786 633	1 605 852

4.1 Rehabilitering; en kostnad eller en social investering

Låt oss nu, med utgångspunkt i dessa siffror, fundera över detta som ett socialt investeringsproblem kring hälsa och illustrera med ett par fiktiva personer. Vi börjar med den långtidssjukskrivna Yvonne och antar att hennes utanförskap kan brytas genom en kombination av vuxenutbildning och kognitiv beteendeterapi.⁴ En ganska omfattande yrkesutbildning under två års tid kommer att kosta ca 200 000 kr, en kognitiv beteendeterapi under samma period kostar ca 120 000 kr.

⁴ Detta exempel har sitt konkreta ursprung i en specifik situation för en enskild klient i en av de kommuner vi varit verksamma i.

Efter två års rehabilitering (utbildning + terapi) antar vi att hon kan arbeta igen vilket ger en total samhällsintäkt på ca 850 000 kr för denna femårsperiod i form av ökat produktionsvärde (36 månader med en lön på 17 400 kr per månad + sociala avgifter med 35 procent). Samtidigt minskar övriga välfärdskostnader för de tre kvarvarande åren av femårsperioden med 960 000 kr med antagandet att de upphör då hon återgår till arbete, vilket ger $0.6 \times 1\,600\,000 = 960\,000$ kr. Förenklat får vi då två alternativ till resultaträkningar för femårsperioden – med och utan en aktiv och framgångsrik rehabiliteringsinsats.

Yvonne långtidssjuk			Ingen insats	
Insats			Ingen insats	
Intäkt	Kostnad		Intäkt	Kostnad
Ökad prod.- förmåga Minskade välfärdskostn. = 850 000 + 960 000 = 1 810 000	Kostnader för insatsen = 200 000 + 120 000 = 320 000	Vad? För vem? När?	Minskad prod.förmåga Ökade välfärds- kostnader = 1 600 000	
Resultat = + 1 490 000			Resultat = - 1 600 000	

Alternativet att inte göra något leder till en femårig samhällskostnad på 1 600 000 kr. Rehabilitering leder däremot till ett överskott eller en samhällsvinst på 1 490 000 kr för samma femårsperiod. Den avgörande frågan blir därför om insatsen för Yvonne ska ses som en kortsiktig kostnad på 320 000 kr eller en social investering i en framtid som på medellång sikt ger en vinst på ca 1,5 mkr?

4.2 Vinnare och förlorare

Vem vinner och vem förlorar i processen? Och hur lång tid tar det innan man kan kamma hem vinsterna? Låt oss ta Yvonne utbildning som exempel som vi antar kommer att kosta 200 000 kr. Den kommunala kostnaden för femårsperioden är samtidigt ca 155 000 kr, varav 93 000 kr försvinner de sista tre åren. Ur ett femårsperspektiv blir detta en dålig kommunal affär. För att finna ekonomiska incitament för att ändå få insatsen till stånd måste tidsperspektivet utvidgas. T.ex. kan analysen sträcka sig över nio år för att se att investeringskostnaden hämtas in. Eller kan vinnarna i processen använda en del av sin vinst för att kompensera kommunen för dess investeringskostnad. För att

detta ska bli möjligt krävs någon form av uppföljningssystem där omfördelningseffekterna går att följa i form av ett samverkansbokslut eller SocioEkonomiskt bokslut.

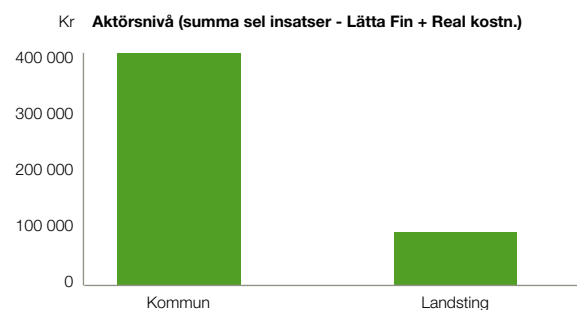
4.3 Det är lönsamt att rädda en ung människa på glid

Vi fortsätter med att titta på vilka konsekvenser det ger att vidta eller att inte vidta åtgärder för att rädda en femtonårig kille på glid, som vi åter kallar för Torbjörn. En beslutsfattare har i princip tre alternativ att ta ställning till; att inte göra något alls, att agera tidigt med lågintensiva selektiva insatser av olika slag eller att vänta och ingripa med högintensiva insatser vid ett senare tillfälle. Handlingsalternativ med olika innebörd, olika målgrupper, olika grad av träffsäkerhet och effektivitet, kostar väldigt olika.

4.3.1 En högintensiv insats för att rädda Torbjörn

Om vi i vårt exempel antar att det i Torbjörns fall nu gått så långt att det som återstår att göra är att sätta in högintensiva och tämligen dyra insatser. En första utmaning för beslutsfattaren är att samla och samordna övriga aktörer för att kunna sätta in en god och effektiv stödinsats. Vi utgår från att så sker och att man lyckas enas om en högintensiv, samlad och långsiktig insats för Torbjörn, baserat på en gemensam handlingsplan där kommun och landsting samverkar. I insatsen ingår allt från stödsamtal för hans mamma, en stödperson i skolan, kortare vistelser på behandlingshem eller skolhem till terapeutiska insatser inom BUP för Torbjörn och psykologkontakt inom vuxenpsykiatri för hans mamma. Vilka blir de ekonomiska effekterna av en sådan ambitiös satsning?

Kostnaderna för projekt "Rädda Torbjörn" under fem år fördelat mellan kommun och landsting (Diagram 9.1)

Den totala reala kostnaden för en femårsperiod uppgår till knappt 500 000 kr, ca 100 000 kr på årsbasis. Dessa siffror har vi fått fram genom att utgå från de olika insatserna som är definierade i den gemensamma handlingsplanen för Torbjörn⁵ och deras kostnad. Sammanställt i en projektkalkyl för ett femårigt projekt finner vi följande:

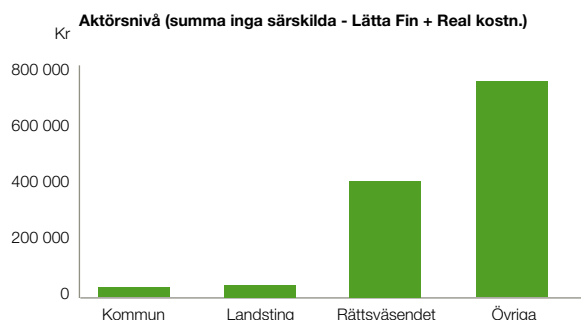
Kostnadsbudget för "Projekt; Rädda Torbjörn" för en femårsperiod (Tabell 9.1)

Insats	Kostnad Kommun	Kostnad Landsting	Kostnad totalt
Kommun			
HVB-vistelse			250 000
Utredning	250 000		35 000
Kuratorstöd	35 000		50 000
Specialpedagog	50 000		50 000
Landsting			
BUP Torbjörn		65 000	65 000
Psykatri Mamma		15 000	15 000
Summa fem år	385 000	80 000	465 000
Summa per år	77 000	16 000	93 000
Procentuell kostn.	83 procent	17 procent	100 procent

Satsningen på Torbjörn kostar under en femårsperiod 465 000 kr. Är då detta att betrakta som en god satsning eller som bortkastade pengar?

Svaret på frågan beror på två faktorer; dels de alternativa insatser som skulle kunna komma ifråga, dels konsekvenserna av att inte ingripa. Vi utgår först från det senare alternativet som får den konsekvensen att Torbjörn fortsätter att utvecklas i riktning mot tilltagande småbrottslighet och missbruk. De ekonomiska konsekvenserna av detta i form av ett lågintensivt missbrukar- och brottsscenario kan då få följande utseende⁶:

Samhällskostnaderna för Torbjörns utanförskap under perioden 15-20 år (Diagram 9.2)

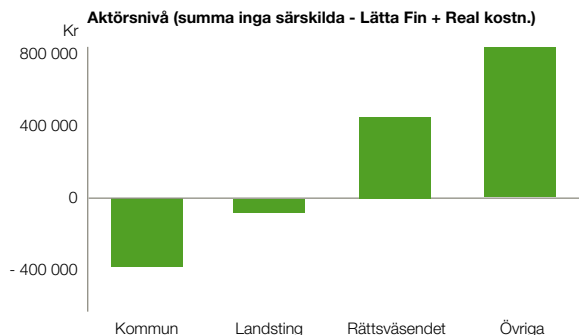

De totala samhällskostnaderna för detta scenario för femårsperioden uppgår till ca 1 300 000 kr (eller ca 260 000 kr på årsbasis) med kommun och landsting som tämligen små kostnadsbärare. Rättsväsendet och kategorin övrigt i form av allmänheten har tagit över som de stora kostnadsbärarna eftersom de får ta kostnaderna för Torbjörns livsstil och kriminalitet.

4.3.2 Lönar det sig att ingripa på kort sikt

En högintensiv insats för Torbjörn kostar 465 000 kr under en femårsperiod och mot denna kostnad kan vi då ställa 1 300 000 kr som är den samhällsekonomiska konsekvensen av att inget göra. Kvoten mellan dessa båda kostnader uppgår till 2,79. Det innebär att om vi med säkerhet vet att den planerade insatsen blir framgångsrik kommer den sociala investeringen att ge tillbaka knappt tre gånger insatsen under femårsperioden eller en ungefärlig avkastning på 55 procent på årsbasis. Omvänt betyder det att sannolikheten för att lyckas inte behöver vara mer än 35 procent (1/2,79) för att man ska gå jämt ut. Det räcker med att var tredje insats av detta slag är lyckosam för att det ur ett strikt ekonomiskt perspektiv ska vara meningsfullt att göra insatsen. Även i detta kortsiktiga femårsperspektiv skulle det uppenbarligen vara lönsamt att göra en tämligen omfattande insats och skillnaden illustreras i figuren nedan.

Skillnaden i samhällsekonomiska effekter mellan alternativet att framgångsrikt intervensera vid 15 års ålder och att inget göra⁷ (Diagram 9.4)

För samhället i stort blir med vårt scenario vinsterna vid en framgångsrik insats tämligen stora; ca 835 000 kr för femårsperioden eller ca 170 000 kr om året. Ur

⁵ Kalkylen här är baserad på en sammanvägning av ett flertal olika handlingsplaner för unga pojkar vars liv starkt påminner om Torbjörns, vilka vi mött i olika uppdrag som vi haft. ⁶ Kalkylen är i detta exempel baserad på livsförlopp för andra unga män vi mött i andra studier i första hand Basta, Vägen Ut, Österåker samt Lugna Gatan (se refflista i huvudrapporten). ⁷ Detta diagram utgör skillnaden mellan de två tidigare diagrammen x & y. Stapel över nollinjen indikerar att aktören får en nettovinst av insatsen och staplar under nollinjen en nettoförlust.

ett strikt kommunalt beslutsperspektiv ser det kanske lite tveksamt ut där en intensiv behandlingsinsats fås till en nettokostnad på ca 360 000 kr och vinsterna till stor del tillfaller helt andra aktörer, såsom rättsväsendet och övrigt. Just detta illustrerar i stort de omfördelningsproblem och det tunnelseende som så ofta präglar offentligt beslutsfattande kring utsatta barn. Det finns en betydande risk att den samhälleliga vinsten på 840 000 kr uteblir, eftersom en av nyckelaktörerna riskerar att förlora på processen!

4.3.3 Lönsamhet på lång sikt av tidiga insatser

Låt oss anta att scenariot med att avstå insatser leder till att Torbjörn lever ett missbrukarliv under perioden fram till sin tjugofem-årsdag för att därefter lyckas bryta. Ett sådant scenario leder till totala samhällskostnader på ca 10 mnkr (1,3+9,0 mnkr). Omvänt betyder det att en högintensiv insats på 465 000 kr ger tillbaka ca 22 gånger pengarna (2,80+19,35) om den blir framgångsrik. Eller annorlunda uttryckt; sannolikheten för att lyckas behöver bara vara ca fem procent (1/22) för att den sociala investeringen ska anses vara lönsam i ett tioårsperspektiv.

I ett livsperspektiv blir naturligtvis siffrorna ännu mera hissnande. En insats i tonårstiden ger vid framgång en avkastning på ca 95 gånger pengarna (2,8+92,5). Sannolikheten för att vara framgångsrik behöver inte vara högre än en procent.

En högintensiv insats kring Torbjörn vid 15 års ålder som ett investeringsproblem (Tabell 9.2)

	Investering	Välfärds-kostnad	Prod.-bortfall	Total kostnad	Total vinst	Avkastn. = kvot
15-20 år	465 000	1 300 000	-	1 300 000	835 000	2,80
20-25 år	465 000	7 600 000	1 400 000	9 000 000	8 535 000	19,35
20-65 år	465 000	35 000 000	8 000 000	43 000 000	42 535 000	92,47

4.4 Några grundläggande samband

För att komma vidare behöver vi formalisera begreppen vinst och kvoten mellan investeringskostnad och kostnader för marginalisering och utanförskap i form av ett antal enkla ekvationer eller matematiska definitioner.

Den vinst som uppstår till följd av en framgångsrik rehabilitering definierar vi som skillnaden mellan de

intäkter den rehabiliteringen skapar och kostnaderna för denna rehabilitering eller:

$$\text{rehabvinst} = \text{rehabintäkter} - \text{rehabkostnad} \quad (\text{ekv 1a})$$

$$V(R) = I(R) - K(R) \quad (\text{ekv 1b})$$

Rehabiliteringsintäkterna i sin tur består av två delar; dels de produktionsvärden (inklusive eventuella skatteintäkter) som uppstår till följd av att människor genom rehabiliteringsprocessen återtar produktionsförmåga, dels de minskade välfärdskostnaderna som uppstår till följd av att den enskilde inte längre behöver samma stöd och insatser som tidigare:

$$\text{rehabintäkter} = \text{ökat produktionsvärde} +$$

$$\text{minskad välfärdskostnad} \quad (\text{ekv 2a})$$

$$I(R) = V(P) + K(VF) \quad (\text{ekv 2b})$$

Produktionsvärdet i sin tur brukar i denna typ av analyser definieras som summan av lön och lönebikostnader (brukar anges till ca 35 procent):

$$\text{produktionsvärde} = \text{lön} + \text{lönebikostnad} \quad (\text{ekv 3a})$$

$$V(P) = L + L(B) \quad (\text{ekv 3b})$$

Vi definierar här (brutto-)avkastningen på en rehabinsats som kvoten mellan de intäkter den ger och de kostnader rehabiliteringen orsakar:

$$\text{rehabavkastning} = \text{rehabintäkt} / \text{rehabkostnad} \quad (\text{ekv 4a})$$

$$A(R) = I(R) / K(R) \quad (\text{ekv 4b})$$

5. Att arbeta på egen hand – sju modeller

Det finns ett flertal olika modeller med vars hjälp det ekonomiska värdet av prevention, tidiga insatser och framgångsrik rehabilitering kan mätas och beräknas. Vi har valt sju modeller, där de enklare på kort tid i stort sett kan genomföras utan några större förkunskaper. De mer avancerade modellerna kräver ofta professionellt stöd och kan ta flera månader att genomföra.

5.1 Valet av metod

Faktorer såsom ambitionsnivå, tillgång till tid och pengar blir avgörande för valet av metod. Tänk på att man kan komma mycket långt med det vi kallar schablonmetoder. Oavsett vilken modell som väljs är det viktigt att vara tydlig med att redovisa tillvägagångssätt och avgränsningar samt begränsningar i resultatens användbarhet (öppenhet och genomskinlighet) så att resultat inte missbrukas, feltolkas eller överdrivs.

Målet med de sju modellerna är att ge en möjlighet för dig att utifrån ditt perspektiv, tid och resurser finna ett lämpligt verktyg för att skapa en bild av vad ett projekt kostar idag, hur dessa kostnader påverkar olika aktörer och vilka ekonomiska effekter som uppstår på kort och lång sikt. Det hela ställs sedan i relation till de kostnader som kan tänkas uppstå om man inte gör något alls eller gör "som vanligt".

5.2 Vårt exempel

Som exempel använder vi oss av ett fiktivt projekt inriktat på en grupp på tjugo unga människor, i åldern 16-21, vilka är på glid i samhället och på väg mot marginalisering. Första frågan som en samhällsaktör ställs inför är om någon åtgärd ska vidtas eller ej? Vi vet att följande tre mekanismer råder:

- ju längre man väntar med att bryta ett utanförskap, desto djupare blir det. Man hinner skaffa sig en identitet som annorlunda och utanför, i värsta fall som kriminell⁸
- ju längre man väntar med att bryta utanförskapet, desto större blir de samhällsekonomiska effekterna
- ju längre man väntar med att bryta utanförskapet, desto svårare och dyrare blir det och desto mindre blir sannolikheten för att lyckas.

Vi tänker oss att två eldsjälare, i form av ungdomsassistenter, tar initiativ till ett rehabiliteringsprojekt som får namnet Återtåget. De lyckas samla samhällsaktörer i form av kommunens socialförvaltning och utbildningsförvaltning, samt arbetsförmedling och kriminalvård i rollen som finansierande samverkanspartners för projektet.

5.2.1 Projektets budget

Organisatoriskt är projektet ett kommunalt projekt som leds av en styrgrupp bestående av personer från socialtjänsten och skolan i kommunen, barn och ungdomspsykiatri, försäkringskassan, arbetsförmedlingen och kriminalvården. Syftet med projektet är att via utbildning och sociala insatser bryta asociala beteendemönster (ungdomskriminalitet) och via arbetsmarknaden bereda väg tillbaka in i samhället. Projektgruppen domineras av pojkar och unga män.

Verksamhetsidén handlar om att i så självständiga, företagslika och entreprenörmässiga former som möjligt erbjuda rehabiliteringstjänster till kommun, arbetsförmedling och kriminalvården samtidigt som man på en öppen marknad säljer olika service-, bygg- och transporttjänster.

Projektet är femårigt och redovisas som ett eget kostnadsställe i den kommunala budgeten med egen resultat- och balansräkning. Projektets intäkter för föregående verksamhetsår ser ut på följande vis:

Rehabförsäljning	
Arbetsförmedlingen	200 000
Kommunen	500 000
Kriminalvården	500 000
Summa Rehabförsäljning	1 200 000
Marknadsintäkter	
Servicetjänster	250 000
Bygg- och transporttjänster	275 000
Städ- och parkarbeten	100 000
Summa Marknadsintäkter	525 000
Summa intäkter	1 725 000

Projektet har en verksamhetschef med en månadslön på 25 000 kr och tre handledare med vardera en lön på 20 000 kr per månad. Lokaler och fordon hyrs av kommunen. Projektets kostnader för föregående verksamhetsår ser ut på följande vis:

Lön verksamhetschef 25 000 kr per månad	300 000
Lön 3 pers à 20 000 kr/mån	720 000
Summa lön	1 020 000
Lönekostnadspåslag 35 procent	357 000
Summa Lönekostnad	1 377 000
Lokalhyra	250 000
Resor, mobiltelefon m.m.	75 000
Summa kostnader	1 702 000
Resultat (vinst)	23 000

Till detta kommer subventioner från kommunen i form av ytterligare lokaler (100 000 kr per år) och datorer (25 000 kr per år), dvs. en dold subvention på 125 000 kr som inte påverkar verksamhetens resultat. Är detta då ur ett rent ekonomiskt perspektiv att betrakta som ett lönsamt projekt?

⁸ En beskrivning av den kriminella identifikationsprocessen återfinns i Wierup & Larsson, Svensk maffia, 2007.

En enkel nyckeltalsanalys ger vid handen följande siffror:

Nyckeltal för projektet baserat på verksamhetens resultaträkning (Tabell 10.1)

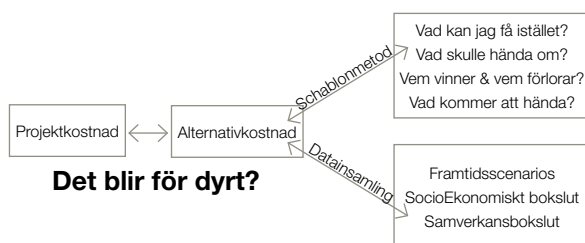
	Täljare	Nämnare	Nyckeltal
Kostnad per årsplats	1 702 000	20	85 100
Kostnad per årsplats för externa	1 200 000	20	60 000
Kostnad per dygn	1 702 000	365	4 663
Intäkt per dygn	1 725 000	365	4 726
Vinst per dag	23 000	365	63
Vinst per deltagare	23 000	20	1 150
Vinst per satsad offentlig krona	23 000	1 200 000	2%

Ser vi enbart till siffrorna ser projektet ut att kosta samhället 1 200 000 kr per år. Per deltagare uppgår kostnaderna till 85 000 kr på årsbasis, varav 60 000 kr utgör offentliga medel. Den årliga vinsten är blygsam och de offentliga insatserna ger på ett års sikt endast en avkastning på 2 procent. Låt oss anta att det är problem med kommunens budget och frågan väcks om projektet ska läggas ner för att därmed spara 600 000 kr eller ha det kvar. Låt oss analysera vad som skulle vara ett ekonomiskt sett klokt beslut!

5.3 Är det här dyrt

Kostnaden för den berörda kommunens socialtjänst landar på 600 000 kr om året och de totala samhällskostnaderna uppgår på årsbasis till 1,2 mnkr. Med detta som grund ser vi på projektet ur ett samhällsekonomiskt perspektiv.⁹ Det innebär att vi på sju olika vis och ambitionsnivåer intar ett bredare och mer långsiktigt perspektiv än det kommunalekonomiska ettårs-perspektivet erbjuder. Allt från en enkel överslagsberäkning som i stort sett vem som helst kan utföra på några timmar, till en mer grundläggande analys som kräver månader av analysarbete.

Att jämföra äpplen med päron

Det blir för dyrt?

I korta nästan slagordsmässiga termer beskriver vi de sju olika metoderna på följande vis:

Frågeställning	Metod
Vad kan jag få i stället?	Alternativkostnadsmodell
Vad skulle hända om?	Villkorade kalkyler
Hur fördelas effekterna mellan olika aktörer?	Vinnare & förlorare
Vad kommer att hända?	Prognoser & skattningar
Vilken framtid går vi till mötes?	Scenariometoden
Om vi har en helhetssyn?	SocioEkonomiskt bokslut
Om vi samverkar?	Samverkansbokslut

5.4 Fyra metoder för schablonmässiga kalkyler

Fördelen med de fyra följande, tämligen enkla, metoderna för att ekonomiskt värdera ett rehabiliteringsprojekt är att i stort sett vem som helst kan göra liknande kalkyler för den egna verksamheten. Vare sig teoretiskt eller praktiskt är de särskilt svåra att utföra. Nackdelen är naturligtvis att de inte kan göra några som helst anspråk på att visa hela sanningen. Det avgörande skälet till att använda sig av denna form av enkla schablonmetoder är dock att de är enkla, snabba och billiga att göra. Och i situationer där man vill skaffa sig en uppfattning om storleksordningar kring de ekonomiska effekterna kan de vara väl så användbara.

5.4.1 Alternativkostnadsmodellen – vad kan jag få i stället

Som beslutsfattare ställer man sig ganska omgående frågan; om jag lägger ner projektet, vad kan jag istället få för pengarna? I tabellen nedan finns en sammanställning vad en alternativ användning av de olika aktörernas pengar kan vara:

Alternativanvändningen av de offentliga aktörernas satsning i projektet (Tabell 10.2)

Aktör	Totalkostn.	Alternativ	Kostnad	Antal	Antal deltagare
Kommun	600 000	HVB-dygn	3 100	193	10
Kriminalvård	400 000	Fängelsedygn	1 900 ¹⁰	210	11
Arbetsförmedling	200 000	A-kassa/mån	8 000	25	1

Den satsade summan för kommunens del räcker till ca tio HVB-dygn per medverkande ungdom i projektet. För kriminalvårdens del till elva dygn på slutan anstalt och för arbetsförmedlingen till ca en månads a-kassa per deltagare. Tror man att projektet har en god

⁹ Vi kommer här inte att göra någon analys av kostnadseffektiviteten av ett visst projekt, dvs. hur kostnadseffektivt en viss insats är i förhållande till en annan insats. ¹⁰ Kriminalvårdsstyrelsens hemsida, 2007.

framgångspotential och att alternativet för dessa unga människor sannolikt annars blir ett långvarigt utanförskap, blir slutsatsen att man till dygnskostnaden på 235 kr per deltagare får ganska mycket för pengarna. I synnerhet om man jämför det med vad man skulle kunna få i stället.

5.4.2 Villkorade kalkyler – vad skulle hända om...

Vanligtvis är det så att man vet vad kostnaden för ett visst projekt är. Mer sällan vet man vad som skulle hända om man inte genomförde projektet och vilka kostnader detta i så fall skulle kunna leda till. Det råder helt enkelt brist på referensdata. Låt oss anta att det för målgruppen finns betydande risker att ett par av deltagarna till följd av ett långvarigt utanförskap på arbetsmarknaden hamnar i livslång psykisk ohälsa. Enligt en webbsida uppgår den årliga samhällskostnaden för ett sådant livsförlopp till 491 000 kr per person.¹¹ Drabbas två av personerna i målgruppen av detta blir de årliga samhällskostnaderna ca 1 mnkr, vilka under en trettioårsperiod genererar en samhällskostnad på mellan 15 och 20 mnkr. Genom att då ställa projektkostnaden på ca 1,2 mnkr per år eller kostnaden för en årsplats på ca 60 000 kr får vi fram följande enkla nyckeltal:

priset på två personers utanförskap till följd av psykisk ohälsa/årskostnad för att driva projektet för
20 ungdomar = 20 mnkr/1,2 mnkr = 16,7

Med andra ord; om projektet leder till att två av dessa ungdomars framtida utanförskap i form av psykisk ohälsa kan förhindras ger projektet en avkastning på 16,7 gånger pengarna eller 1,670 procent.

Ett annat scenario kan vara att utan projektet kommer tre till fyra av ungdomarna att hamna i ett livslångt utanförskap till följd av narkotikamissbruk och kriminalitet. Vi finner åter vägledning på internet¹² som anger att den årliga kostnaden enbart för en missbrukares brottslighet uppgår till ca 540 000 kr per person. Detta skulle årligen kosta samhället ca 2 mnkr och under trettio år leder detta till samhällskostnader på 35–40 mnkr. Vi jämför med projektets totala årskostnad på 1,2 mnkr för de offentliga aktörerna eller kriminalvår-

dens årliga kostnader för projektet som uppgår till 400 000 kr. Vi får då fram nyckeltalet:

priset på fyra unga mäns framtida kriminalitet/årskostnad för kriminalvårdens finansiella medverkan i projektet = 35 mnkr/
0,4 mnkr = 87,5

Med andra ord, om projektet leder till att fyra av dessa ungdomars framtida kriminalitet kan förhindras ger projektet ur kriminalvårdens synvinkel en avkastning på 87,5 gånger pengarna eller 8,750 procent.

5.4.3 Vinnare och förlorare – fördelningen av effekter mellan olika aktörer

Nedan jämförs kostnaderna för att driva projektet under ett år för tjugo ungdomar med alternativet att det leder till en och bara enda sak, nämligen att en av dessa ungdomar inte hamnar i ett livslångt narkotikamissbruk. I tabellens vänstra del ser vi kostnaderna för olika aktörer och samhället i stort till följd av en persons narkotikamissbruk i ett, fem och trettio år (diskonterade till 4 procents ränta). I den mittersta kolumnen hittar vi de tre aktörernas årliga kostnader för att stödja projektet. I de tre högra kolumnerna hittar vi kvoten mellan det man satsar och det man får tillbaka till följd av vårt antagande om framgång. Det bör också noteras att vi här endast beaktat ökade välfärdskostnader till följd av utanförskapet och negligerar framtida produktionsförluster.¹³

Lönsamhetskvoten av projektet om det skulle leda till att det förhindrade en av dessa tjugo ungdomar att bli narkoman (Tabell 10.3)

	Narkoman		
	1	5	30
Arbetsförmedling	26 375	122 115	474 325
Försäkringskassa	113 833	527 036	2 047 145
Kommunen	258 979	1 199 047	4 657 409
Landstinget	62 234	288 135	1 119 190
Rättsväsendet	651 340	3 015 634	11 713 504
Övriga	540 000	2 500 143	9 711 206
Summa	1 652 761	7 652 109	29 722 778

	Kostnad	Intäkt/kostnad		
		1	5	30
Arbetsförmedling	200 000	0,13	0,61	2,37
Försäkringskassa	600 000	0,43	2,00	7,76
Kommunen	400 000	1,63	7,54	29,28
Landstinget	400 000	1,63	7,54	29,28
Rättsväsendet	400 000	1,63	7,54	29,28
Övriga	400 000	1,63	7,54	29,28
Summa	1 200 000	1,38	6,38	24,77

11 Se www.pfizer.se, augusti 2007. 12 Andersson & Rönn, Narkotikamissbrukares kriminalitet i Västra Götaland, 2004, Länskriminalen i Västra Götaland, sid 8. 13 Om dessa produktionsförluster skulle medräknas skulle den totala samhällsvinsten nästan fördubblas.

Om projektet leder till att man förhindrar en enda deltagares framtida narkotikamissbruk är redan på ett års sikt samhällets intäkter 38 procent (kvoten 1,38) större än kostnaderna. Rättsväsendet får på 30 års sikt en avkastning på nästan 30 gånger pengarna. Kommunen går med vinst efter drygt två år ($1/0,43 = 2,32$).

5.4.4 Prognoser och skattningar¹⁴ – vad kommer att hända
En fjärde modell är att med kunskap om deltagarna i projektet prognostisera deras framtid med och utan projektet. Vi har låtit ett antal olika människor, som oberoende av varandra har haft god kunskap om deltagarnas liv och förutsättningar, göra en prognostisering av deltagarnas sannolika framtida liv i termer av utanförskap. Vi använder oss av en femgradig skala och tre typscenarier. De olika bedömarnas prognoser har vägts samman till ett medelvärde. Slutligen har dessa sannolikheter vägts samman med kostnaderna för utanförskapet enligt ekvationen:

$$\begin{aligned} \text{förväntad framtida kostnad} &= \\ &= \text{sannolikheten för marginalisering} * \\ &\text{kostn. för marginalisering} && \text{(ekv 1a)} \\ K(V) &= P(M) * K(M) && \text{(ekv 1b)} \end{aligned}$$

I tabellen nedan har en sådan sammanvägning gjorts för vårt fiktiva projekt. I de tre vänstra kolumnerna beskrivs kostnaderna för långtidsarbetslöshet/sjukskrivning (dvs. $K(M)$). I nästa kolumn ser vi att bedömarna angivit den genomsnittliga sannolikheten för långtidsarbetslöshet till 30 procent för varje individ i gruppen (dvs. $P(M)$). Det väntevärde (dvs. $K(V)$) som fås för gruppen på tjugo anger att bedömarna tror att sex ($0,3 * 20 = 6$) av dem kommer att hamna i långsiktigt utanförskap till följd av arbetslöshet/sjukdom. I de tre högra kolumnerna återfinns de framtida (välfärds-) kostnaderna för detta. Inte heller här är eventuella framtida produktionsförluster medräknade.

Förväntade framtida samhällskostnader för gruppen om de bedöms till 30 procent hamna i ett långsiktigt utanförskap i form av arbetslöshet och sjukskrivning (Tabell 10.4)

	Långtidsarbetslös/sjukskriven		
	1	5	30
Arbetsförmedling	26 222	121 404	471 565
Försäkringskassa	227 363	1 052 667	4 088 831
Kommunen	33 508	155 137	602 591
Landstinget	59 752	276 645	1 074 559
Rättsväsendet	0	0	0
Övriga	0	0	0
Summa	346 844	1 605 852	6 237 547

	Förväntad framtida kostnad för gruppen				
	Sannolikhet	Väntevärde	1	5	30
Arbetsförmedling	0,3	6,0	157 331	728 425	2 829 392
Försäkringskassa	0,3	6,0	1 364 178	6 316 001	24 532 988
Kommunen	0,3	6,0	201 046	930 820	3 615 547
Landstinget	0,3	6,0	358 511	1 659 867	6 447 356
Rättsväsendet	0,3	6,0	-	-	-
Övriga	0,3	6,0	-	-	-
Summa	0,3	6,0	2 081 065	9 635 114	37 425 283

Vi ser då att de årliga framtida förväntade samhällskostnaderna för gruppen uppgår till ca 2 mnkr och de förväntas under kommande 30 år gemensamt konsumera samhällstjänster till en kostnad av 37 mnkr, diskonterat till nuvärde vid 4 procents ränta. Till detta kommer kostnaderna för de produktionsförluster som uppstår till följd av utanförskapet liksom kostnaderna för uteblivna skatteintäkter. Dessa siffror kan nu relateras till de årliga kostnaderna för de olika aktörernas bidrag till projektets finansiering, vilket vi gör i tabellen nedan:

Förväntade framtida samhällskostnader för gruppen i förhållande till respektive aktörs finansiella bidrag till projektet (Tabell 10.5)

	Intäkt		
	1	5	30
Arbetsförmedling	157 331	728 425	2 829 392
Försäkringskassa	1 364 178	6 316 001	24 532 988
Kommunen	201 046	930 820	3 615 547
Landstinget	358 511	1 659 867	6 447 356
Rättsväsendet	-	-	-
Övriga	-	-	-
Summa	2 081 065	9 635 114	37 425 283

	Kostnad	Kvot intäkt/kostnad		
		1	5	30
Arbetsförmedling	200 000	0,79	3,64	14,15
Försäkringskassa	600 000	0,34	1,55	6,03
Kommunen	400 000	-	-	-
Landstinget	400 000	-	-	-
Rättsväsendet	400 000	-	-	-
Övriga	400 000	-	-	-
Summa	1 200 000	1,73	8,03	31,19

14 Denna modell har vi tillämpat i två studier; Livlinan i Österåker och Gemet i Karlstad. Se referenslista i huvudrapporten.

På ett års sikt genererar projektet en samhällsvinst. De kostnader som satsas täcks av intäkterna och dessutom uppstår en vinst på ytterligare ca 800 000 kr. På trettio års sikt ger projektet en hög avkastning för samhället i sin helhet, mer än 30 gånger insatsen. Men behovet av långsiktighet illustreras också tydligt av dels att vinsterna för finansierarna dyker upp först efter två till tre år, dels hur dessa vinster är spridda aktörerna emellan. Försäkringskassan, som är den aktör som tjänar mest på projektet, har inte bidragit alls, samtidigt som en av de bidragande aktörerna, rättsväsendet, får ingen vinst alls eftersom just denna kalkyl bygger på ett antagande om att ingen av deltagarna i projektet har ett kriminellt mönster.¹⁵ Dessa effekter visar tydligt på något som nästan alltid dyker upp i denna typ av projekt, nämligen vinnare och förlorare. Vår erfarenhet är att det är viktigt att hålla detta i minnet eftersom förlorarna kan ha en benägenhet att inte medverka i processer som inte gynnar den egna organisationen.

5.5 Tre modeller för mer resurskrävande kalkyler
För den som har möjlighet att gå lite mer grundligt tillväga följer nu exempel på tre mer arbetskrävande modeller.

5.5.1 Scenariometoden – vilken framtid går vi till mötes
Scenariometoden bygger på att man i olika expertgrupper bygger ett eller flera scenarier för hur framtiden kan tänkas komma att utvecklas för den grupp man vill studera. Mot varandra ställs två ekonomiska bilder; konsekvensen av att inte göra något särskilt, ställs mot ett (eller flera) interventionsscenario, oavsett om det handlar om allmän prevention, tidiga insatser eller ren rehabilitering. Vidare kan indelningen av individerna i den studerade gruppen förfinas, t.ex. en uppdelning mellan män och kvinnor, och en åldersrelaterad i en yngre (under arton år) och en äldre grupp.

Själva arbetet sker i en workshops-modell där ett antal expertgrupper där personer med stor kunskap om den berörda målgruppen ingår. En grupp kan bestå av representanter från t.ex. socialtjänst, skola, rättsväsende etc. En andra och tredje grupp av män respektive kvin-

nor tillhörande målgruppen. I ett antal workshops tar man steg för steg fram innehållet i de olika scenarierna. Med dessa olika perspektiv kan en unik helhetsbild av problematiken lättare skapas. Mellan varje workshop dokumenteras resultatet, återkopplas till gruppen för kompletteringar och korrigeringar.

5.5.2 Undvik överdrifter i resultatet

Vi har utvecklat fyra metoder för att reducera risken med att deltagarna i processen omedvetet börjar skönmåla eller övervärdera effekterna av det studerade projektet:

- en extern referensgrupp eller en sorts kollegial revision, med uppgift att kritiskt värdera och realitetspröva de scenarier som arbetas fram i workshoppen
- om man i projektet finner att scenarierna pekar på att deltagarna genomgår en betydande positiv utveckling försöker vi styrka detta med hjälp av objektiva data tagna från journaler eller akter för de berörda klienterna
- att jämföra det utfall de framtagna scenarierna målar och med faktiskt utfall för grupper som tidigare har genomgått projektet
- att använda de olika expertgruppernas utsagor som varandras motbilder för att på så sätt se om olikheter eller inkonsekvenser uppstår.

För att heller inte riskera att överdriva de ekonomiska effekterna av olika livsförlopp till följd av projektet har vi utvecklat en minsta värdesmetoden. Med detta avses att då effekter av projektet är diffusa, otydliga eller svårämbara utesluter vi i regel dessa. För det andra om en effekt av ett rehabiliteringsarbete kan skattas inom ett brett intervall väljer vi regelmässigt att ligga rejält i underkant. På så sätt kan man vara någorlunda trygg med att säga att vi med säkerhet underskattar effekterna av projektet. Resultatet av denna process sammanställs sedan i en eller annan form som ekonomiska effekter av projektet, både för olika berörda aktörer och samhället som helhet.

5.5.3 Ett SocioEkonomiskt bokslut – har vi en helhetssyn
Ett SocioEkonomiskt bokslut (SEB) för preventiva och rehabiliterande insatser är den mest utvecklade formen för att redovisa ett resultat som är jämförbart

15 Detta resultat bygger på ett överförenklat antagande om i vilken form av utanförskap projektets tjugo ungdomar kan komma att hamna. Naturligtvis kan man också göra alternativa prognoser kring utanförskap som innebär missbruk, kriminalitet och psykisk sjukdom. Se vidare Nilsson & Wadeskog, Skräddarsydd rehabilitering – en lönsam historia.

med de uppföljnings- och beslutssystem som används inom offentlig sektor eller i samhällsdebatten. Många gånger krävs det att man kan argumentera på ett språk som påminner om de offentliga budgetsystemens för att argumenten för insatser ska ges rätt tyngd. Det SocioEkonomiska bokslutet bygger på att det företagsekonomiska bokslutet kompletteras med ett samhällsekonomiskt perspektiv. Metoden fångar inte bara de kortsiktiga utan även långsiktiga effekterna av en preventiv insats eller rehabiliteringsprocess. Dessutom vilka effekter det kan bli för övriga berörda organisationer och för samhället i sin helhet.

Vår definition utgår från etablerad nationalekonomisk teoribildning och den begreppsapparat som denna teoribildning använder sig av.¹⁶ Med begreppet externa effekter menas i grova drag de effekter som uppstår till följd av en organisations verksamhet, men som inte speglas i dess bokföring eller företagsekonomiska eller myndighetsekonomiska redovisning. Motsatsen till detta begrepp är interna effekter, dvs. sådana effekter som faktiskt redovisas i företagets bokslut m.m. Bokslutet kan arbetas fram med stöd av rena journaldata och aktdata, eller med stöd av scenariometoden ovan. Ytterligare ett alternativ är att kombinera de båda. *För mer fördjupade exempel, se vidare under avsnittet 7. Att översiktligt ta fram ett SocioEkonomiskt bokslut.*

5.5.4 Samverkansbokslut – vad händer om vi samverkar
Samverkan ligger i alla offentliga aktörers uppdrag men tenderar att betraktas som mindre viktigt och har inte sällan svårt att göra sig gällande bland övriga uppdrag. För att öka synligheten kan man ta med samverkansfrågorna då man ska upprätta ett bokslut och en verksamhetsberättelse. Ett annat sätt är att omvandla det SocioEkonomiska bokslutet på ett sådant vis att just samverkansperspektivet framhävs. Med ett samverkansbokslut avses ett system som gör det möjligt att beskriva och analysera effekter av olika samverkansaktiviteter, möjlighet att följa finansiella omfördelningseffekter mellan olika aktörer och mellan kort och lång sikt. Slutligen ett system som är stabilt över tid, vilket gör det möjligt att fånga förändringar och trender.

16 För vidare diskussion av detta se Bohm, I samhällsets intresse, SNS, 1978.

Ett samverkansbokslut kan fylla flera olika funktioner genom att beskriva och synliggöra effekterna av samverkan, i synnerhet de positiva. Att samverka får därmed en större legitimitet när en klar bild av vilka omfördelningsmekanismer som uppstår mellan olika aktörer ges. Dessutom bidrar det med att visa de positiva effekterna av samverkan över tid och anlägga ett investeringsperspektiv på samverkan. Detta leder till att man får ett helhetsperspektiv på ekonomin kring framförallt komplexa frågor och målgrupper. Vidare att det underlättar beslutsfattandet och utgöra stöd då kostnader för olika samverkansaktiviteter ska fördelas.

5.5.5 Gemet; ett exempel på samverkansbokslut

Gemet är ett rehabiliteringsprojekt för personer med psykisk ohälsa i Karlstad kommun, där det finns ett lokalt/regionalt samverkansförbund bestående av arbetsförmedling, försäkringskassa, kommun och landsting. Gemet finansieras helt av samverkansförbundet med ca 570 000 kr årligen.

Samverkansbokslut med ett tänkt samverkansförbund för projekt Gemet (Tabell 10.6)

		Gemet	Samv.-förbund	Övriga	Summa	Vinst	Vinst/individ
Gemet	Intäkt		570 495		570 495		
	Kostnad	568 682			568 682	1 813	201
Samv.-förbund	Intäkt		1 252 362		1 252 362		
	Kostnad		570 495		570 495	681 867	75 763
Övriga	Intäkt			322 861	322 861		
	Kostnad				0	322 861	35 873
Totalt	Intäkt				2 145 718		
	Kostnad				1 139 177	1 006 542	111 838

Vi kan då konstatera att Gemet ser ut att skapa en nettovinst för samverkansförbundet som ligger på drygt 680 000 kr. Denna vinst i sig är större än den årskostnad som samverkansförbundet haft för Gemet med 570 000 kr. Detta leder också till att andra samhällskostnader förändras, här samlade under rubriken övriga. Den totala årliga vinsten som uppstår till följd av Gemet uppgår till ca 1 mnkr eller drygt 110 000 kr per deltagare och år.

Vad samverkansbokslutet framförallt ger möjlighet till är att tydligt studera dels effekterna av vad som kan hända om olika aktörer lägger ihop sina pengar och agerar samfällt inför ett komplext problem. Dels ges

en möjlighet att identifiera vinnare och förlorare i en sådan process och ger oss därmed ett underlag för att diskutera hur vinnarna bäst kan kompensera förlorarna.

6. Vad kostar unga människors utanförskap¹⁷

Kan insatser som görs för unga vara för omfattande och dyra? För att kunna argumentera kring detta krävs att vi har något att jämföra med, t.ex. vilka samhällskostnader som "normalungdomen" skapar. Dessa kostnader under ungdomstiden består av två delar; de kostnader som uppstår inom familjen för mat, bostad, fritid, nöjen etc., samt samhällets kostnader för föräldrapenning, barnomsorg, skola, hälso- och sjukvård etc. Vanligen uppskattas den ackumulerade kostnaden för barn och unga upp till arton års ålder uppgå till ca 1,8 mnkr eller ungefär 100 000 kr på årsbasis.

6.1 Kostnaden för tjugo ungdomar i riskzon

Vi återvänder till vårt tidigare exempel Återtåget och de tjugo ungdomar som befinner sig i riskzon och som nu ingår i ett projekt som syftar till att stödja dem på vägen tillbaka in i samhället. Det handlar inte om värstingar eller ungdomar anslutna till organiserade gängbildningar, utan om vilsna och sköra unga människor i slutet av tonårstiden och i början av vuxenlivet som av olika skäl befinner sig i en riskzon, men ännu inte hamnat i utanförskap. Vi passar på att kartlägga hur deras samhällskonsumtion skiljer sig från "den normala".

6.1.1 Historisk tillbakablick

De tjugo ungdomarna delas upp i en yngre (16–19 år) och en äldre (19–22 år) grupp med tio personer i vardera. Nedan finner du data för deras samhällskonsumtion fram till dess att de kommer i kontakt med det aktuella projektet. För den yngre gruppen uppgår den till ca 40 000 kr per person och år eller ca 680 000 kr fram till arton års ålder. Motsvarande siffra för den äldre gruppen är ca 135 000 kr per person och år eller ca 2,7 mnkr för hela uppväxtperioden. Detta kan jämföras med normalungdomens genomsnittliga årskostnad på ca 100 000 kr.

Välfärdskostnader för hela målgruppen totalt och individuellt innan man kommer till Livlinan (utöver ungdomars "normalkonsumtion") (Tabell 11.1)

	Arbetsförmedling	Försäkringskassa	Kommun	Landsting	Rättsväsende	Övriga	Summa
Äldre							
Summa	390 368	556 000	9 274 700	3 386 100	1 051 300	12 453 750	27 112 218
Per individ	39 037	55 600	927 470	338 610	105 130	1 245 375	2 711 222
Individ/år	1 952	2 780	46 374	16 931	5 257	62 269	135 561
Yngre							
Summa	0	1 067 000	4 835 500	668 800	50 100	201 000	6 822 400
Per individ	0	106 700	483 550	66 880	5 010	20 100	682 240
Individ/år	0	5 928	26 864	3 716	278	1 117	37 902

Dessa tjugo ungdomar konsumerar under sin uppväxt ca 34 mnkr mer av samhällsresurserna än det vi kan kalla normalungdomen. Det här är också ett exempel på en prislapp på unga människors utanförskap. Prislappen är stor och växer med en förskräckande hastighet i takt med att de ungas utanförskap befästs. Man skulle kunna tala om en sorts marginaliseringsacceleration.

6.1.2 De kortsiktiga välfärdskostnaderna

För att få fram en rimlig prognos kring dessa unga människors framtid valde vi formen av en mindre expertgrupp. Här ingår tre av varandra oberoende personer som alla har en så god kunskap om de berörda ungdomarna att de kan göra en bedömning eller prognos av dessa ungdomars framtida marginalisering. Resultatet blev att expertgruppen ansåg att ca 50 procent av ungdomarna i den yngre gruppen och ca 65 procent i den äldre gruppen skulle komma att hamna i ett framtida utanförskap om inga särskilda åtgärder vidtogs. Frågan blir då vad de ekonomiska effekterna av detta prognostiserade utanförskap kan beräknas till? I tabellen nedan har vi räknat på de ekonomiska konsekvenserna av detta framtida utanförskap för den yngre gruppen.

Den genomsnittliga individuella förväntade årliga framtida kostnaden i en grupp om tio ungdomar mellan 16 och 19 år med 50 procentens risks för marginalisering (Tabell 11.3)

	Arbetsförmedling	Försäkringskassa	Kommun	Landsting	Rättsväsende	Övriga	Summa
Yngre							
Alla	10 849	76 845	52 903	50 358	50 388	35 448	276 790
Kv	9 196	69 931	63 932	46 102	51 405	25 522	266 088
M	11 951	81 454	45 551	53 195	49 709	42 065	283 925

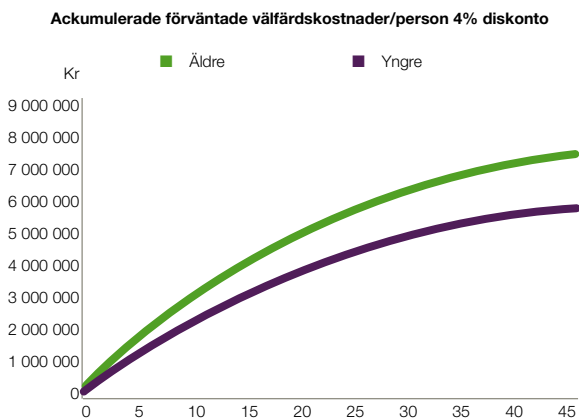
¹⁷ Detta avsnitt är baserat på data från utvärderingen av projektet Livlinan i Österåker Kommun, se referenslista i huvudrapporten.

Den årliga förväntade genomsnittskostnaden för gruppen som helhet uppgår till ca 2,7 mnkr, som kan ställas mot projektkostnaden på drygt 2 mnkr för att driva projektet. Kostnaderna delas mellan flera aktörer och den aktör som kommer lindrigast undan är arbetsförmedlingen.

6.1.3 De långsiktiga välfärdskostnaderna

Hur ser effekterna av detta ut på lång sikt? Vi har nedan utgått från det förväntade utanförskap som kommer att drabba dessa tjugo ungdomar och ser att fram till deras ålderspension kommer den yngre gruppen att förbruka samhällsresurser på ca 6 mnkr per person eller ca 60 mnkr för hela gruppen. För personerna i den äldre gruppen är motsvarande siffror 7,8 mnkr per person respektive 78 mnkr för hela gruppen.

Ackumulerade prognostiserade välfärdskostnader för äldre och yngre ungdomar för perioden 20-65 års ålder om inget görs (Diagram 11.6)

6.2 Är detta mycket eller lite pengar

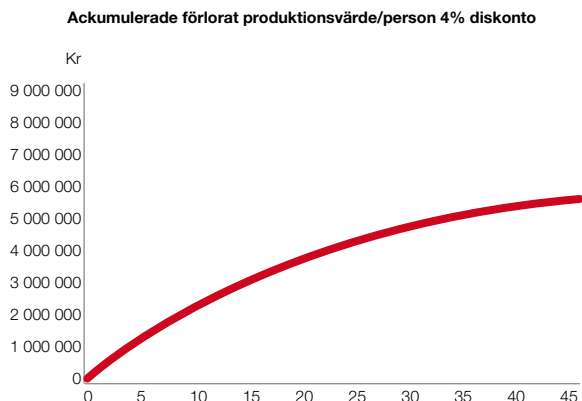
För att kunna svara på den frågan ställer vi ovan kostnader mot vad projektet för att hjälpa de tjugo ungdomarna tillbaka till samhället kostar, vilket under två års tid är 2,1 mnkr. För hela gruppen på tjugo ungdomar utgör samhällets samlade välfärdskostnader ca 138 mnkr om inget görs för att bryta utanförskapet (utifrån sannolikheten för framtida utanförskap är 50 procent för den yngre och 65 procent för den äldre gruppen). Detta motsvarar då vad det skulle kosta att under två år driva 65 projekt av detta slag för sammanlagt 1 300 ungdomar. Ser man projektet som ett lång-

siktigt socialt investeringsprojekt i framtida hälsa och arbetsförmåga räcker det att man i projektet reducerar sannolikheten för marginalisering med ca 1,5 procent (1/65) för att projektet ska gå plusminusnoll och leda till en samhällsekonomisk vinst.

6.3 Framtida produktionsförluster

Vi fortsätter med att titta på de produktionsvärden som går förlorade till följd av att gruppens arbetsförmåga inte tas i anspråk. För exemplets skull räknar vi på en livslång månadslön på 16 000 kr, ett lönekostnadspåslaget på ca 35 procent och får då (med 4 procent diskontering) följande värden på varje persons framtida produktionsbortfall från tjugo års ålder fram till ålderspensionen:

Ackumulerade produktionsförluster för perioden 20-65 års ålder om inget görs (Diagram 11.7)

Produktionsförlusterna för hela perioden uppgår i genomsnitt per person i målgruppen till ca 5,6 mnkr eller sammanlagt 112 mnkr för hela gruppen på tjugo ungdomar.

6.4 Utanförskapets totala kostnad

Om vi inte lyckas vända på utvecklingen kommer de tjugo ungdomarnas framtida marginalisering att leda till dels välfärdskostnader, dels produktionsförluster. De totala ackumulerade långsiktiga effekterna av ett misslyckande för vår målgrupp utifrån de prognoser våra kalkyler bygger på leder till följande sammanfattande tabell:

De totala, långsiktiga ackumulerade kostnaderna till följd av utanförskap för de tjugo ungdomarna om "inget görs" (Tabell 11.5)

	Kostn./pers.	Antal pers.	Total kostn.
Produktionsförluster	5,6 mnkr	20 st	112 mnkr
Välfärdskostn. äldre	7,8 mnkr	10 st	78 mnkr
Välfärdskostn. yngre	6,0 mnkr	10 st	60 mnkr
Summa	12,5 mnkr	20 st	250 mnkr

Om vi inte gör något och vänder utvecklingen blir prislappen för den sannolika framtida marginaliseringen för de tjugo utsatta ungdomarna 250 mnkr. Dessa sammanlagda kostnader kan jämföras med de ca 2 mnkr som satsas på att stödja dem på en väg tillbaka till samhällsgemenskap och "normalitet". Sett som ett samhällsgemensamt socialt investeringsprojekt räcker det med att man lyckas till 1,5 procent för att projektet ska anses vara samhällsekonomiskt lönsamt.

6.5 Värdet av att använda resurserna till förebyggande arbete

I nedan avsnitt ger vi exempel på hur mycket det idag är lönt att satsa i form av insatser om det leder till en reduktion av framtida missbruk för en enda person. Förhoppningen är att här ge möjlighet för dig som läsare att räkna om exemplen med egna siffror för att på så sätt omsätta tankegångarna till din egen verklighet.

6.5.1 En kortsiktig högintensiv insats

Vi konstaterar att en högintensiv insats för att fånga upp en ung person på glid sannolikt leder till två typer av effekter på kort (och medellång) sikt. Den ena är en generell kostnadsminskning för samhället. Den andra är en kostnadsöverväring från allmänhet, rättsväsende m.m. till kommunen, för vilken det på fem års sikt skulle vara en ren förlustaffär. Det vi nu vill studera är vad effekterna av en sådan insats kan tänkas ge på längre sikt både vad gäller samhällsvinsterna av en tidig insats och vilka omfördelningseffekter en sådan insats ger upphov till. Vi anlägger ett perspektiv som sträcker sig ända fram till den unga individens tilltänkta pensionsdag vid 65 års ålder.

I ena vågskålen ligger alltså intensiva insatser för att tidigt stödja den unga och dennes föräldrar i form av

täta BUP-kontakter, kurativa samtal och stöd samt ett flertal HVB-vistelser. Under en femårsperiod ger detta en total kostnad på knappt 500 000 kr varav ca 80 procent belastar kommunen och 20 procent landstinget. I den andra vågskålen ligger de livslånga konsekvenserna av risken för att personen hamnar i utanförskap med dels ökade välfärdskostnader av olika slag som konsekvens, dels rena produktionsförluster. I det förenklade samverkansboksletet ges bilden av hur de olika aktörerna påverkas, de totala kostnaderna samt kostnaderna för den tidigare diskuterade rehabiliteringsinsatsen. I den fjärde kolumnen ser vi skillnaden eller rehabiliteringsvinsten fördelad på olika aktörer i samhället. I den femte syns kvoten mellan intäkt och kostnad för de två satsande aktörerna, kommun och landsting. Det blir snabbt tydligt att på lång sikt är alla aktörer stora vinnare vid en framgångsrik rehabilitering.

Förenklat samverkansbokslet för perioden 15-65 års ålder diskonterat till 4 procents ränta (tusentals kr) (Tabell 12.1)

	Marg.kostn.	Kostn. insats	Differens	Kvot
Produktion	8 000		8 000	
Arbetsförm.	560		560	
Försäkr.kassa	2 420		2 420	
Kommun	5 500	385	5 115	14
Landsting	1 320	80	1 240	17
Rättsväsende	13 800		13 800	
Övrigt	11 460	0	11 460	
Summa	43 060	465	42 595	93

Den totala kostnaden för ett framtida utanförskap uppgår till ca 43 mnkr med rättsväsende och allmänhet som de stora finansörerna. Starkt förenklat antar vi att differensen mellan en framtida förtidspension och förtjänsten som yrkesverksam uppgår till 8 000 kr per månad. Vid en kommunal skattesats på 30 procent blir det en årlig skillnad i skattebetalningsförmåga på ca 29 000 kr ($8\,000 \cdot 0,30 \cdot 12 = 28\,800$) varav ca en tredjedel utgör en landstingsförlust och två tredjedelar drabbar kommunen. Räknat på hela det yrkesverksamma livet uppgår summan (odiskonterad) till ca 1 300 000 kr. Annorlunda uttryckt; om den planerade insatsen skulle leda till att ett framtida utanförskap förhindrades leder det till sådana positiva skatteeffekter att den återbetalas tre gånger om ($1\,300\,000 / 465\,000 = 2,8$) under personens livstid. Sett som ett

samhälleligt socialt investeringsproblem kan man säga att om en enda person genom denna typ av tidiga insatser kan förhindras hamna i denna problematik har investeringen på knappt 500 000 kr gett en insats på ca 93 gånger pengarna. För kommunens del ger insatsen tillbaka 14 gånger pengarna eller att man skulle kunna behandla 93 personer av samma slag. Om en enda av dem, som en följd av insatsen, kan hjälpas från denna problembild är insatsen ekonomiskt lönsam även om man misslyckas med de andra 92 personerna.

6.5.2 Att arbeta med lågintensiva selektiva insatser

En kommuns ungdomsmottagning har ofta i uppdrag att nå ungdomarna i åldersintervallet 12-23 år. Vid en bemanning med tre barnmorskor, två kuratorer, administrativt stöd samt konsulttid för läkare uppgår den totala kostnaden till ca 3 600 000 kr (fördelat med drygt 40 procent på kommunen och knappt 60 procent på landstinget). Med drygt 6 000 besök per år blir kostnaden per besök knappt 600 kr. Detta ger att om denna typ av insats kan förhindra att en enda ungdom etablerar ett missbruk, så kan denna inbesparing köpa drygt 50 000 besök på en ungdomsmottagning eller driva åtta sådana mottagningar under ett år.

I Härryda kommun har man valt att satsa intensivt på förebyggande arbete i hemmiljö i form av ungdomsbehandlare. Arbetet sker i samverkan mellan socialtjänst och skola och syftar till att vara ett alternativ till ungdomsinstitutioner. Resultatet efter två år är att behovet av behandlingshem minskat från tretton årsplatser till nio, vilket innebär en kostnadsreduktion med ca 3 700 000 kr på årsbasis.

Kostnaderna för ungdomsbehandlaren ligger på ca 800 000 kr på årsbasis för två personer på heltid. De når under ett år 24 unga människor som är i riskzon eller redan utsatta. Redan sett ur det korta ettårs-perspektivet ger en insats på 800 000 kr alltså en avkastning på mellan fyra och fem gånger pengarna. Styckpriser för en sådan årsinsats från ungdomsbehandlarna uppgår till drygt 30 000 kr per ungdom att jämföra med årskostnaden för en HVB-insats, som kanske uppgår till 1 miljon kr eller mer.

Vi räknar på följande vis:

45 års välfärdskonsumtion+45 års produktionsbortfall=
7,5 mnkr +8 mnkr=15,5 mnkr/30 000 kr=516
Detta visar att om denna typ av insatser kan leda till att om en enda person inte hamnar i ett livslångt utanförskap som långtidssjukskriven, skulle detta leda till att man frigöra resurser för ca 510 sådana tämligen intensiva insatser.

6.5.3 Att arbeta generellt förebyggande

Ur ett mer generellt perspektiv blir det intressant att studera t.ex. vuxen/lärartätheten på fritidshem, inom barnomsorg och i skolan.

Elevvårdspersonal i skolan har under senare år drabbats av det allmänna nedskärningsarbetet i offentlig verksamhet. En skolkurator ska idag kunna arbeta med ett elevunderlag på ca 500 skolbarn. Vid en årlig total lönekostnad på 500 000 kr (inklusive lokalkostnad m.m.) ger detta ett styckpris på 1 000 kr per elev.

Vi räknar på följande vis:

45 års välfärdskonsumtion+45 års produktionsbortfall=
35 mnkr+8 mnkr=43 mnkr/1 000 = 43 000

Detta ger omvänt att om skolkuratoren kan förhindra en enda individ på väg in i ett missbruk att inte etablera detta missbruk, skulle detta kunna finansiera skolkuratorer för 43 000 skolbarn.

Vad får jag för pengarna, missbruk vs skolkurator

6.5.4 Fritidshem

Medelkostnaden för ett barn på fritidshem är ca 30 000 kr under ett år, där ca 15 procent betalas av familjen och resterande del med skattemedel. Låt oss anta att man av kvalitetsskäl vill minska barngruppens storlek från arton till femton barn med bibehållen

vuxennärvaro. Sannolikt blir den enda ekonomiska effekten att samma kostnad som tidigare i form av lokaler och personal ska delas på färre barn. Det innebär en kostnadsökning med 6 000 kr per barn och år.

Vi räknar på följande vis:

45 års välfärds konsumtion + 45 år produktionsbortfall = 7,5 mnkr + 8 mnkr = 15,5 mnkr / 6 000 kr = 2,583 kr

Detta innebär att en enda person som inte blir långtidsarbetslös av psykosociala skäl kan finansiera denna vuxenförtätning inom fritidsverksamheten för ca 2 600 barn. Ca 325 000 barn är idag inskrivna i fritidshemmen.¹⁸ Det innebär att om våra siffror skulle vara allmängiltiga skulle en sådan personalförtätning vi ovan redovisat vara samhällsekonomiskt lönsam om den ledde till minskad långtidssjukskrivning eller förtidspension på arbetsmarknaden för 125 personer (325 000 / 2 600 = 125).

7. Att översiktligt ta fram ett SocioEkonomiskt bokslut

Alla verksamheter har ekonomiska relationer till sin omvärld. Det SocioEkonomiska bokslutet syftar till att komplettera verksamhetens egen redovisning av intäkter och kostnader med en redovisning av de ekonomiska effekterna i verksamhetens omvärld. Detta är inte minst viktigt som underlag t.ex. när en verksamhet ifrågasätts eller när kommunen ska fatta beslut om en insats ska sättas in eller ej.

Det SocioEkonomiska bokslutet och de kalkyler det bygger på är dels en konkret kalkylmetod, dels ett nytt synsätt på prevention och rehabilitering. En verksamhet som förorsakar kostnader eller intäkter för andra aktörer idag eller i framtiden skall räkna dessa kostnader och intäkter till sitt eget resultat – dvs. internalisera alla relevanta effekter på andra. Vi baserar det SocioEkonomiska bokslutet på såväl det interna bokslutet från verksamheten som det externa bokslutet, som fångar de externa effekter som verksamheten har på omvärlden. Det innebär att det SocioEkonomiska Bokslutet är uppbyggt på följande komponenter:

SocioEkonomisk kostnad =
Extern kostnad + Intern kostnad

SocioEkonomisk intäkt =
Extern intäkt + Intern intäkt

SocioEkonomisk vinst =

SocioEkonomisk intäkt - SocioEkonomisk kostnad

Navet utgörs av den utvidgade resultaträkningen för räkenskapsåret, vilket är den principiella formeln som vi redovisat ovan. I denna visas alla ekonomiskt relevanta intäkter och kostnader under året knutna till verksamheten och fördelade på olika aktörer. Det visar således även vinster/förluster för olika aktörer kring företaget/projektet/enheten. Man får emellertid vara försiktig i tolkningen kostnaderna för verksamheten som de summeras upp över alla aktörer. Av bokslutsskäl skapar vi en dubbelräkning på kostnadssidan som motsvaras av lika stora belopp på intäktsidan vilket innebär att vinsten totalt och per aktör är korrekta. Resultaträkningen kan med fördel kompletteras med olika former av nyckeltalsanalys, finansieringsanalys och mer långsiktig investeringsbedömning. Dessa fyra olika delar kallar vi för det SocioEkonomiska bokslutets byggstenar:

- en SocioEkonomisk resultaträkning; där vi ser de totala (både direkta och indirekta) effekterna på berörda aktörer och samhället i stort
- en nyckeltalsanalys; med vars hjälp vi beräknar vinster, avkastningstal m.m. av en preventiv insats
- en finansieringsanalys; med vars hjälp vi studerar hur de som tar initiativ till och finansierar en insats påverkas liksom vilka omfördelningseffekteter som uppstår mellan aktörerna
- en investeringsanalys; med vars hjälp vi studerar långsiktiga effekter av en framgångsrik insats.

7.1 Det SocioEkonomiska bokslutet för Återtåget
Vårt exempel utgår åter från det fiktiva projektet "Återtåget". Baserat på rimligt realistiska förhållande kring målgruppen och kunskap om projekt har vi gjort en starkt förenklad kalkyl.

18 SCB, statistisk årsbok, 2007, tabell 590.

I projekt Återtåget har ett antal offentliga aktörer gått samman och finansierat en verksamhet vars syfte är att med hjälp av arbetsmarknadspolitiska insatser fånga upp gruppen ungdomar. De offentliga aktörerna gör en social investering med att ta kostnaden på kort sikt för att finansiera projektet vilket blir till intäktssidan. Kostnadssidan utgörs av personal, lokaler och att driva verksamheten. Målet är att ett antal av deltagarna i projektet ska rehabiliteras och vinna inträde på arbetsmarknaden, vilket på kort sikt skulle leda till minskade kostnader för t.ex. försörjning, repressiva insatser och slutna vårdformer. Kostnader på kort sikt blir å andra sidan insatser som utbildning, vård i öppna vårdformer och kompetensutvecklande insatser för att uppnå denna effekt. På lång sikt hoppas man dels undvika framtida kostnader för försörjning och vård, dels att de rehabiliterade ungdomarna ska bidra med arbete och skatteintäkter.

7.2 Resultaträkning

I tabellen nedan har intäkter och kostnader för verksamheten och dess omvärld sammanställts. Intäkterna och kostnaderna har justerats för de dolda subventionerna, dvs. de är 125 000 kr högre än vad som redovisades i det egna bokslutet, medan vinsten är densamma. Vi har dessutom räknat fram de vanligaste nyckeltalen från detta, dvs. total vinst och vinst per klient. I praktiken är detta samma resultaträkning som kommer att återkomma genom texten, lite mer detaljerad för de olika aktörerna. Allt bygger på de scenarier vi byggt för deltagarna i den fiktiva verksamheten Återtåget.

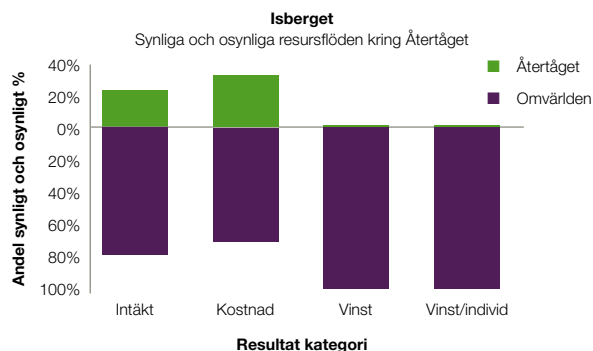
Återtåget och omvärlden (Tabell 13.1)

	Återtåget	Omvärlden
Intäkt	1 850 000	6 554 144
Kostnad	1 827 000	4 167 411
Vinst	23 000	2 386 733
Vinst per individ	1 150	119 337

I tabellen finns intäkter och kostnader för verksamheten och dess omvärld sammanställda. Verksamhetens egen redovisning skall ge information till ägare och övriga intressenter om årets ekonomiska resultat, vilket redovisas i den första kolumnen. Den högra kolumnen

syns inte i det interna bokslutet, vilket innebär att en stor del av verksamhetens ekonomiska resultat fattas då man ska ta ställning till dess värde. I diagrammet nedan illustreras detta genom att visa på hur stor andel av de faktiska intäkterna, kostnaderna och vinsterna som syns i företagets egen redovisning.

Isbergseffekten av Återtågets verksamhet (Diagram 13.1)

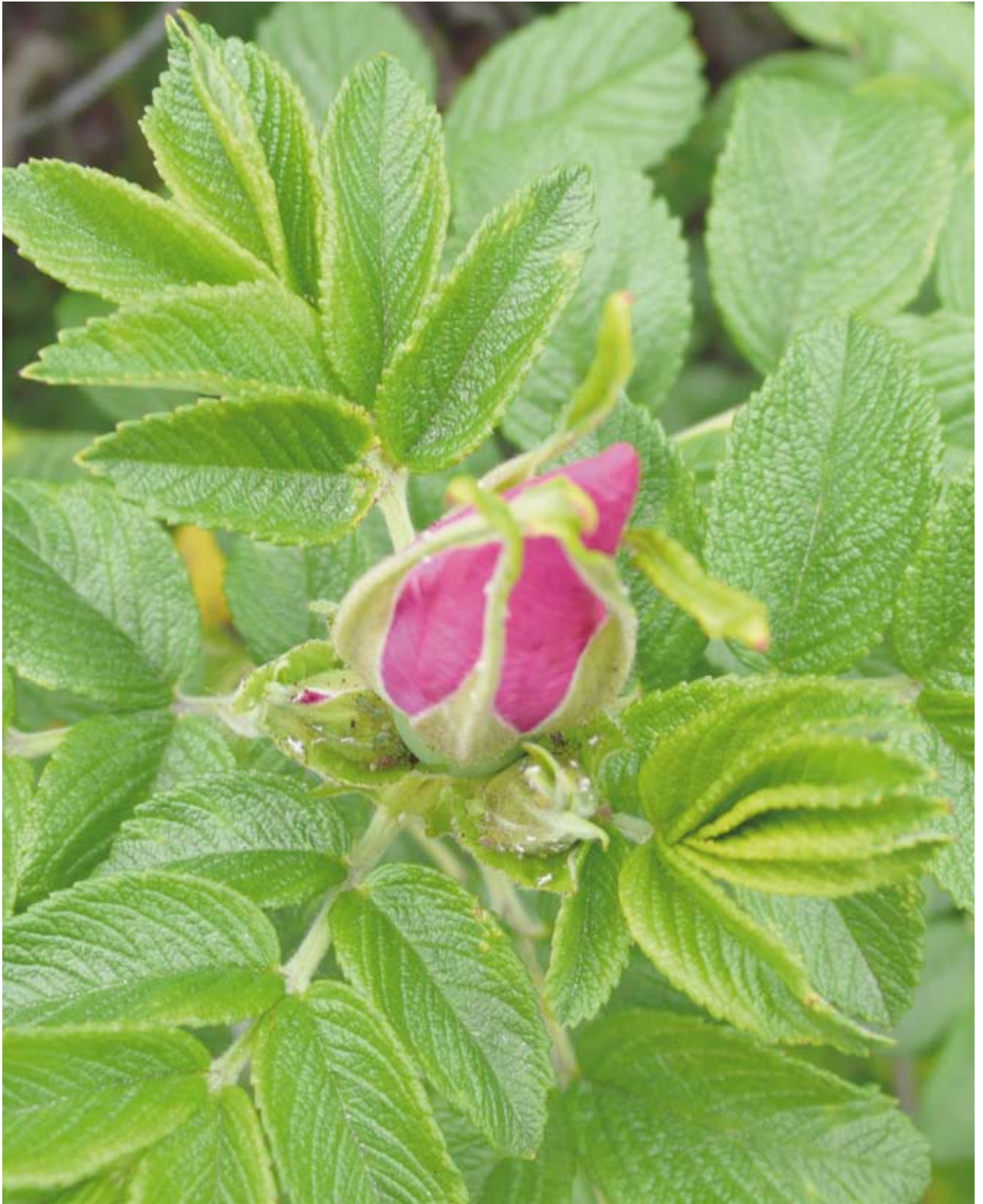

Som synes i diagrammet visar verksamhetens eget bokslut 20-30 procent av kostnaderna och intäkterna, medan den interna vinsten enbart står för drygt 1 procent av den faktiska totala vinsten.

”Omvärlden” utgör en sammanfattning av en mängd aktörer och bryter vi ner begreppet till aktörsnivån i samhället kan vi se vilka aktörer som får ökade kostnader och intäkter:

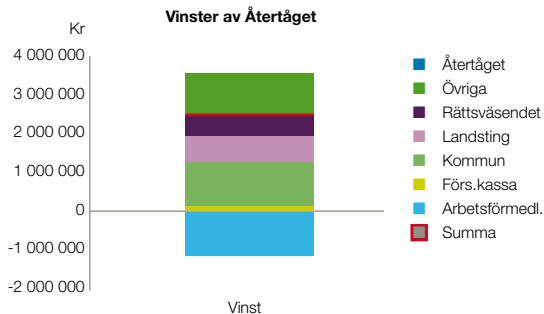
Effekter av Återtågets verksamhet fördelat per aktör (Tabell 13.2)

		Summa	Vinst	Vinst/individ
Arbetsförm.	Intäkt	620 000		
	Kostnad	1 746 777	- 1 126 777	- 56 339
Förs.kassa	Intäkt	181 277		
	Kostnad	34 667	146 611	7 331
Kommun	Intäkt	2 637 667		
	Kostnad	1 512 000	1 125 667	56 283
Landsting	Intäkt	827 367		
	Kostnad	166 767	660 600	33 030
Rättsväsende	Intäkt	1 237 833		
	Kostnad	707 200	530 633	26 532
Övriga	Intäkt	1 050 000		
	Kostnad	0	1 050 000	52 500
Återtåget	Intäkt	1 850 000		
	Kostnad	1 827 000	23 000	1 150
Totalt	Intäkt	8 404 144		
	Kostnad	5 994 411	2 409 733	120 487

Intäkterna för alla aktörer i tabellen ovan (utom Återtåget) läggs ihop till siffran vi tidigare tillskrev omvärlden, dvs. 6 554 144 kr. Samma sak gäller för kostnader och vinst. I den aktörsfördelade tabellen kan vi konstatera att det finns vinnare och förlorare, trots att vi tidigare såg att "Omvärlden" som helhet går med vinst. Denna vinst döljer dock förlusten för en av aktörerna – arbetsförmedlingen. Tillsammans gick alla externa aktörer med en vinst på knappt 2,4 mnkr och i den aktörsfördelade tabellen ovan går de externa aktörerna tillsammans med verksamheten själv med en vinst på strax över 2,4 mnkr. Konstateras kan att de övriga skulle kunna kompensera arbetsförmedlingen för dess förlust och fortfarande gå med vinst. Detta illustreras i nedanstående figur där övriga aktörers (inklusive Återtåget) vinst uppgår till drygt 3,5 mnkr samtidigt som arbetsförmedlingens förlust på 1,1 mnkr gör att alla sammantaget går med en vinst på 2,4 mnkr efter det att arbetsförmedlingens förlust internaliserats eller kompenserats.

Vinster och förluster av Återtågets verksamheter, totalt och fördelat per aktör (Diagram 13.2)

I praktiken har vi nu gått igenom huvuddelen av den information som finns i det SocioEkonomiska bokslutets resultaträkning. För att bidra med mer information kan man gå vidare för att se hur intäkter och kostnader för de olika aktörerna hänger samman.

Vi fokuserar på Återtågets direkta kopplingar till omvärlden med en intäktsrad som representerar vilken aktör intäkterna kommer från och en kostnadsrad som visar vem man betalar till.

Utdrag ur SocioEkonomiskt bokslut för Återtåget (Tabell 13.3)

	Arbetsförmedling	Förs.-kassa	Kommun	Landsting	Rättsväsendet	Övriga	Återtåget	Summa	Vinst	
Återtåget										
Intäkt	200 000	0	625 000	0	500 000	0	525 000	1 850 000		Från
Kostnad	0	0	0	0	0	0	1 827 000	1 827 000	23 000	Till
Andel intäkter	11%	0%	34%	0%	27%	0%	28%			

Intäkter på 1,85 mnkr består till 28 procent av marknadsintäkter utan aktörskoppling och resterande dryga 70 procent kommer från externa aktörer som köp av tjänster eller via bidrag. En uppenbar skillnad mot Återtågets egen redovisning är att kommunen nu bidrar med 625 000 kr i stället för med 500 000 kr. Detta beror på att de dolda subventionerna lyfts in både på intäkts- och kostnadssidan, vilket gör att vinsten inte påverkas. Återtågets vinst är fortfarande 23 000 kr. Nedan finns kommunen med vilket gör det möjligt att följa det ekonomiska samspelet mellan Återtåget och en av dess externa aktörer.

Utdrag ur SocioEkonomiskt bokslut för Återtåget – det ekonomiska samspelet med kommunen (Tabell 13.4)

	Arbetsförmedling	Förs.-kassa	Kommun	Landsting	Rättsväsendet	Övriga	Återtåget	Summa	Vinst	Vinst/individ
Kommun										
Intäkt	0	0	2 637 667	0	0	0	0	2 637 667		
Kostnad	0	0	1 512 000	0	0	0	0	1 512 000	1 125 667	56 283
Återtåget										
Intäkt	200 000	0	625 000	0	500 000	0	525 000	1 850 000		
Kostnad	0	0	0	0	0	0	1 827 000	1 827 000	23 000	1 150
Kommun										
Köp + Subv Klientstöd			625 000							
Summa			887 000							
			1 512 000							

Intäkten på 625 000 kr från kommunen återfinns nu som en kostnad för denne aktör och ligger med i de kostnader på 1 512 000 kr som står ovanför intäkten i Återtåget. I den lilla tabellen framgår att kostnaderna för kommunen består av de 625 000 kr som går direkt till Återtåget och ytterligare 887 000 kr. Kommunen har även intäkter på 2 637 667 kr under året, som uppstår till följd av att klienterna på Återtåget inte försörskar kostnader för kommunen under året. De kostnader som klienterna försörskar under året ligger bland de 887 000 kr som ligger som återstående kostnader för klienterna hos kommunen. I tabellen nedan visas vad som ligger i dessa intäkter, i form av uteblivna kostna-

der, och kvarvarande kostnader för Återtågets klienter hos kommunen.

Kommunens intäkter och kostnader till följd av Återtågets verksamhet (Tabell 13.5)

	Intäkter	Kostnader
Behandlingshem	1 089 333	0
Ekonomiskt bistånd	533 000	134 333
Funktionsbedömning	16 000	24 000
GrundVUX	138 667	24 000
Halvvägshus	0	172 000
KOMVUX	0	245 333
LVM-hem	466 667	0
OSA	0	266 667
Särskilt boende	80 000	10 667
Utredning	314 000	10 000
Summa	2 637 667	887 000

De minskade kostnader på drygt 2,4 mnkr för behandlingshem, LVM-hem, ekonomiskt bistånd och utredningar innebär att klienterna håller på att bryta sig loss från utanförskap och är på väg in mot arbetsmarknaden och ett självförsörjande liv.

Efter dessa nedslag i delar av bokslutet kan vi nu se hela resultaträkningen för Återtågets verksamhet, och att verksamheten genererat en total vinst på 2,4 mnkr eller 120 487 kr per deltagare.

Fullständigt SocioEkonomiskt bokslut för Återtåget, resultaträkning (Tabell 13.6)

	Arbetsförmedling	Förs.-kassa	Kommun	Landsting	Rättsväsendet	Övriga	Återtåget	Summa	Vinst	Vinst/individ
Arbetsförmedling	Intäkt 620 000	0	0	0	0	0	0	0 620 000		
	Kostnad 1 746 777	0	0	0	0	0	0	0 1 746 777	-1 126 777	-56 339
Förs.kassa	Intäkt 0	181 277	0	0	0	0	0	0 181 277		
	Kostnad 0	34 667	0	0	0	0	0	0 34 667	146 611	7 331
Kommun	Intäkt 0	0	2 367 667	0	0	0	0	0 2 367 667		
	Kostnad 0	0	1 512 000	0	0	0	0	0 1 512 000	1 125 667	56 283
Landsting	Intäkt 0	0	0	827 367	0	0	0	0 827 367		
	Kostnad 0	0	0	166 767	0	0	0	0 166 767	660 600	33 030
Rättsväsende	Intäkt 0	0	0	0	1 237 833	0	0	0 1 237 833		
	Kostnad 0	0	0	0	707 200	0	0	0 707 200	530 633	26 532
Övriga	Intäkt 0	0	0	0	0	1 050 000	0	0 1 050 000		
	Kostnad 0	0	0	0	0	0	0	0 0	0 1 050 000	52 500
Återtåget	Intäkt 200 000	0	625 000	0	500 000	0	525 000	0 1 850 000		
	Kostnad 0	0	0	0	0	0	1 827 000	0 1 827 000	23 000	1 150
Totalt	Intäkt							8 404 144		
	Kostnad							5 994 411	2 409 733	120 487

I bokslutet kan vi nu på samma sätt som för kommunen se hur intäkt- och kostnadsströmmar för Återtåget fördelas mellan olika aktörer.

7.3 Nyckeltal

Nyckeltal anges ofta som en kvot mellan meningsfulla tal t.ex. vinst per medarbetare, intäkt per dygn osv.

Nedan följer ett antal nyckeltal baserat på verksamhetens interna resultaträkning:

Nyckeltal för Återtåget baserat på verksamhetens resultaträkning (Tabell 13.7)

	Täljare	Nämnare	Nyckeltal
Kostr./årsplats	1 702 000	20	85 100
Kostr./årsplats för externa	1 200 000	20	60 000
Kostr./dygn	1 702 000	365	4 663
Intäkt./dygn	1 725 000	365	4 726
Vinst/dag	23 000	365	63
Vinst/deltagare	23 000	20	1 150
Vinst/satsad off. kr	23 000	1 200 000	2%

Kostnaden per årsplats ligger på 85 100 kr och de externa aktörernas kostnad för att bidra till verksamheten ligger för en årsplats på 60 000 kr. Kostnaden per dygn ligger på 4 663 kr och intäkterna på 4 726 kr. Det ger en vinst per dag på ca 63 kr, på årsbasis blir det 23 000 kr eller 1 150 kr per deltagare. I relation till de externa aktörernas insats fås en avkastning på 2 procent. I ett SocioEkonomiskt bokslut kan vi konstatera att kostnaden per årsplats nu ligger på knappt 325 000 kr. Skillnaden mellan denna och den tidigare redovisade årskostnaden på 85 100 kr, dvs. 239 900 kr är kostnader som deltagarna i verksamheten har hos övriga aktörer. Kostnaden per årsplats fördelad över de externa aktörer ligger på 208 371 kr i stället för de 60 000 kr som visades i det interna bokslutet. Här ligger skillnaden i de kostnader deltagarna har kvar hos dessa externa aktörer, t.ex. de 887 000 kr som deltagarna fortsätter att kosta hos kommunen som vi såg tidigare. Intäkterna uppgår nu till 23 025 kr per dygn vilket kan jämföras med de externa aktörernas dygnskostnad på 10 866 kr.

Nyckeltal för Återtagget baserat på det SocioEkonomiska bokslutets resultaträkning (Tabell 13.8)

	Täljare	Nämnare	Nyckeltal
Tot. kostn./årsplats	5 994 411	20	299 721
Tot. kostn./årsplats för externa	3 965 977	20	198 299
Tot. kostn./dygn för externa aktörer	3 965 977	365	10 866
Tot. intäkt/dygn	4 495 500	365	12 316
Vinst/dygn	2 409 733	365	6 602
Vinst/deltagare	2 409 733	20	120 487
Vinst/satsad extern kr	529 523	3 965 977	13%
Tot. vinst/intern vinst	2 409 733	23 000	10 477%

Verksamhetens vinst per dygn ligger nu på 6 602 kr i stället för de 63 kr per dag som framkom ur det interna bokslutet. Per deltagare blir det 120 487 kr i stället för 1 150 kr. Relationen mellan vinsten i det SocioEkonomiska bokslutet och det interna är nästan en faktor 105, dvs. den totala vinsten 10 477 procent större än den interna. Vinsten per satsad extern krona ligger på 13 procent, vilket kan jämföras med de 2 procent som baserades på det interna bokslutet, dvs. en faktor 6. I stället för att uppfattas som något ekonomiskt utomordentligt marginellt får vi nu bilden av verksamheten som en intäktsmaskin som skapar en vinst per deltagare på över 100 000 kr per år.

7.4 Finansieringsanalys

Ett SocioEkonomiskt bokslut visar nästan regelmässigt på omfördelning mellan aktörerna (t.ex. mellan landsting och kommun) eller mellan enheter inom en aktör (t.ex. mellan primärvård och psykiatri). Det är därför viktigt att studera dessa omfördelningar och göra en finansieringsanalys, dvs. räkna på hur det går för de aktörer som finansierar verksamheten. I tabellen här har vi samlat några nyckeltal för dessa.

Finansieringsanalys av Återtagget baserat på det SocioEkonomiska bokslutet (Tabell 13.9)

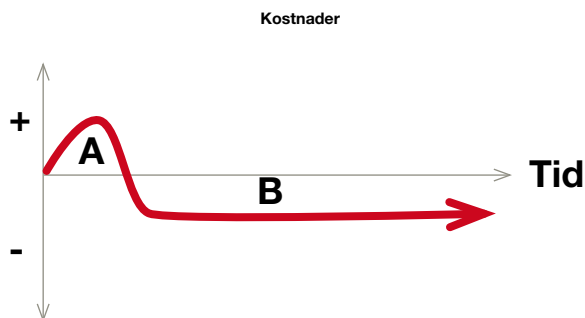
	Täljare	Nämnare	Nyckeltal	
<i>Direkt kostn./årsplats/aktör</i>				
•kommun	500 000	20	25 000	
•rättsväsendet	500 000	20	25 000	
•arbetsförm.	200 000	20	10 000	
<i>Tot. kostn./årsplats/aktör</i>				
•kommun	1 512 000	20	75 600	
•rättsväsendet	707 200	20	35 360	
•arbetsförm.	1 746 777	20	87 339	
<i>Direkt finans.grad</i>				
•kommun	500 000	1 512 000	33%	
•rättsväsendet	500 000	707 200	71%	
•arbetsförm.	200 000	1 746 777	11%	
<i>Vinst på total insats</i>				
•kommun	1 125 667	1 512 000	74%	
•rättsväsendet	530 633	707 200	75%	
•arbetsförm.	- 1 126 777	1 746 777	- 65%	
<i>Vinst på direkt insats</i>				
•kommun	1 125 667	500 000	225%	
•rättsväsendet	530 633	500 000	106%	
•arbetsförm.	- 1 126 777	200 000	- 563%	
<i>Intäkt vs direkt kostn. - break even</i>				
•kommun	500 000	2 637 667	19%	Dagar 69
•rättsväsendet	500 000	1 237 833	40%	147
•arbetsförm.	200 000	620 000	32%	118

För alla tre aktörer är det stora skillnader mellan de resurser de bidrar med direkt och de totala resurser de bidrar med indirekt via deltagarna. För kommunen gäller en faktor 3, och än mer för arbetsförmedlingen vars direkta bidrag enbart utgör 11 procent av det totala bidraget. Rättsväsendets direkta finansiering ligger på 71 procent. Arbetsförmedlingen är den aktör som i praktiken bidrar med mest, även om det i den interna redovisningen ser ut att vara tvärt om. Vinnarna är kommun och rättsväsende med intäkter av verksamheten som är 1,74 respektive 1,75 gånger större än kostnaderna. I den extra kolumnen syns att det dröjer 69 dagar för kommunen att få tillbaka sina direkta insatser medan det för arbetsförmedlingen dröjer knappt fyra månader och för rättsväsendet fem.

7.5 Investeringsanalys

Den ettåriga bild som ges av resultaträkningen måste kompletteras med en framåtblickande kalkyl, då arbete med prevention eller rehabilitering bör ha långsiktiga ambitioner. I diagrammet nedan utgör ytan A investeringskostnaderna i dag för preventionsåtgärden eller

rehabiliteringsprocessen, medan ytan B är de inbesparade kostnaderna längre fram.

Kostnader och intäkter som utfaller över tiden räknas om till dagens värde genom att använda en formel för det s.k. Nuvärdet (NV).

$$NV = \sum_{t=1}^T \frac{Kr}{(1+r)^t}$$

Där:

r = diskonteringsränta

t = år eller period

Ju högre diskonteringsränta, desto lägre värde på intäkter och kostnader i framtiden. För enkelhetens skull antar vi att alla som deltagit i Återtåget kommer att leva ett normalt liv och bestämmer kalkylperioder på fem respektive tjugo år och diskonteringsräntan till 4 procent.

Uteblivna kostnader och tillkommande produktionsvärden till följd av framgångsrik rehabilitering för tjugo deltagare vid Återtåget under 1, 5 och 20 år vid 4 procents diskonteringsränta (Tabell 13.10)

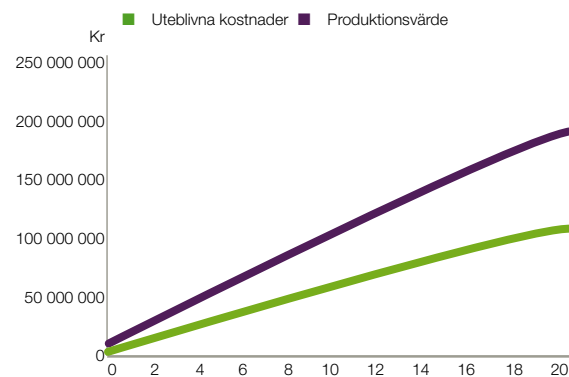
	1	5	20
Arbetsförm.	620 000	2 980 792	10 340 646
Försäkr.kassa	181 277	871 532	3 023 427
Kommun	2 637 667	12 681 186	43 992 223
Landsting	827 367	3 977 754	13 799 204
Rättsväsende	1 237 833	5 951 167	20 645 156
Övriga	1 050 000	5 048 115	17 512 385
Summa	6 554 144	31 510 546	109 313 042
Prod.värde	5 000 000	24 038 643	83 392 310

De (investerings-)kostnader aktörerna kring denna verksamhet har haft under året kan potentiellt skapa framtida intäkter av två slag. Dels fortsatt uteblivna välfärdskostnader för varje aktör till följd av att dessa

personer upprätthåller ett normalt liv, vilket ger drygt 109 mnkr i intäkter över de kommande tjugo åren. Dels intäkter genom att de nu själva producerar ett värde då de arbetar. Med ett produktionsvärde på 250 000¹⁹ kr per år för tjugo personer blir det på tjugo år drygt 83 mnkr.

Ackumulerade uteblivna kostnader och produktionsvärden för tjugo personer till följd av framgångsrik rehabilitering vid Återtåget (Diagram 13.3)

Ackumulerade uteblivna kostnader och produktionsvärden

Beslutet av arbetsförmedling, kommun och rättsväsende att lägga 1,2 mnkr på Återtåget under ett år kan mycket väl resultera i intäkter på drygt 190 mnkr över de kommande tjugo åren, vilket är det samma som en avkastning i intäkter på ca 158 gånger pengarna.

För att ta reda på vad som händer om endast en av deltagarna lyckas, delar vi värdena ovan med 20 och finner att den årliga vinsten blir ca 575 000 kr. På tjugo års sikt ger detta en samhällsvinst på 9,6 mnkr. Om så många som hälften klarar sig blir den årliga vinsten knappt 6 mnkr, vilket på tjugo år ger en vinst på ca 95 mnkr. Siffror som kan ställas mot den årliga kostnaden för projektet på strax under 2 mnkr.

7.6 Att på egen hand upprätta ett SocioEkonomiskt bokslut

Kärnan i ett SocioEkonomiskt bokslut är att redovisa alla relevanta kostnader och intäkter förknippade med en viss verksamhet under ett år. Det är verksamhetens interna kostnader och intäkter, övriga aktörers intäkter och kostnader som kan förknippas med verksamheten

¹⁹ Produktionsvärde beräknas som lön per månad + lönekostnadspåslag * antalet månader. 250 000 kr i årligt produktionsvärde motsvarar en månadslön på ca 15 000 kr.

blir externa kostnader och intäkter. Om verksamheten förändrar individers relationer till arbetsmarknaden måste vi till de externa intäkterna även lägga förändringar i produktionsvärde. Det innebär att det Socio-Ekonomiska bokslutet (SEB) kan formuleras i följande formel:

$$SEB_i = \sum_{i=1}^I \sum_{a=1}^A [EI_i^a - EK_i^a] + [II - IK] + \sum_{i=1}^I PV_i$$

Där:

EI_i^a och EK_i^a står för externa intäkter respektive kostnader för individ i hos aktör a . Skillnaden dem emellan är vinsten för aktör a av att individ i är i verksamheten.

II och IK står för verksamhetens interna intäkter och kostnader.

PV_i står för produktionsvärde för individ i under året som inte redan återfinns i de interna intäkterna eller i de externa intäkterna i form av reducerat försörjningsstöd.

Detta kan därmed förenklas ett steg till som:

SEB = Verksamhetens externa vinst+Verksamhetens interna vinst+eventuellt tillkommande produktionsvärde.

Låt oss vända tillbaka till kommunens kvarvarande kostnad för deltagarna i Återtåget. Intäkter för kommunen i år är egentligen uteblivna kostnader till följd av att Återtågets deltagare inte behöver del av de kommunala resurser de fick förut. De kvarvarande kostnaderna återspeglar de kommunala resurser de nyttjar som individer samtidigt som de är aktiva i Återtåget.

Kommunala intäkter och kostnader till följd av Återtågets verksamhet (Tabell 13.11)

	Uteblivna kostnader = intäkter	Kvarvarande kostnader = kostnader
Behandlingshem	1 089 333	0
Ekonomiskt bistånd	533 000	134 333
Funktionsbedömning	16 000	24 000
GrundVUX	138 667	24 000
Halv vägshus	0	172 000
KOMVUX	0	245 333
LVM-hem	466 667	0
OSA	0	266 667
Särskilt boende	80 000	10 667
Utredning	314 000	10 000
	2 637 667	887 000

7.7 En sammanställning på individnivå

Ett resurskrävande sätt är att göra en sammanställning av resursbehovet på individnivå är att gå igenom journaler/register hos alla aktörer för alla deltagare. Ett annat är en scenariobaserad metod där man klassificerar verksamhetens deltagare i ett antal homogena grupper och därefter med stöd av expertgrupper i workshopform arbeta fram rimlig resursförbrukning för perioden innan, under samt åren efter. Detta kallar vi för att skapa typkarriärer eller individscenarios.

En klassificering kan utgå från kön och åldersgrupp. Vidare diagnoser, typ av drog, etnicitet, utanförskapets längd i tid etc. För vårt exempel Återtåget gäller:

	Unga	Äldre
Män	8	7
Kvinnor	3	2

Parallellt sker ett arbete med att ställa samman de insatser/aktiviteter vi skall mäta hos de olika aktörerna i form av välfärdskonsumtionskedjor. Nedan finns ett utdrag ur tabellen som vi använde för Återtåget som avser kommunen.

Olika insatser för Återtågets deltagare - utdrag (Tabell 13.12)

Id	Kedja	Aktör	Enhet	Aktivitet	Sort	Pris	Real
13	Missbruk	Kommun	Socialtjänst	Beh.hem	Dagar	1 900	1
27	Försörjning	Kommun	Socialtjänst	Ek. bistånd	Månad	6 500	0
23	Sysselsättn.	Kommun	Socialtjänst	F.bedömn.	Tillfälle	3 000	1
28	Sysselsättn.	Kommun	Socialtjänst	Halvv.hus	Månad	2 000	1
15	Missbruk	Kommun	Socialtjänst	LVM-hem	Dagar	3 500	1
19	Sysselsättn.	Kommun	Socialtjänst	OSA	Månad	10 000	1
18	Psykvård	Kommun	Socialtjänst	Sär. boende	Månad	8 000	1
14	Missbruk	Kommun	Socialtjänst	Utredning	Tillfälle	12 000	1
37	Försörjning	Kommun	Socialtjänst	Utredning	Tillfälle	1 000	1
22	Sysselsättn.	Kommun	Utb.förvalt	GrundVUX	Månad	4 000	1
21	Sysselsättn.	Kommun	Utb.förvalt	KOMVUX	Månad	4 000	1

Kolumnen Id håller ordning på insatserna och i kolumnen Kedja ser vi i vilken insatskedja insatsen är upptagen. Aktör och Enhet berättar vem som gör det och Aktivitet berättar vad som görs. Sort håller reda på i vilken enhet vi räknar och Pris hur mycket det kostar per enhet av aktiviteten. Den sista kolumnen Real håller reda på om det är en real kostnad eller en finansiell kostnad, dvs. en transferering. För varje kategori av

deltagare görs en sammanställning av omfattning av nyttjandet av olika insatser åren före Återtåget samt hur nyttjandet ser ut för åren efter att de deltar i verksamheten. För en ung man kan det se ut på följande vis:

Välfärdskonsumtion för kategorin Ung Man i Återtåget - utdrag (Tabell 13.13)

		Pris	Real	T-3	T-2	T-1	T	T+1	T+2	Innan	Efter
B.hem	Dagar	1 900	1	60	20	60				88666.67	0
Ek. bistånd	Månad	6 500	0							0	0
F.bedömn.	Tillfälle	3 000	1	1	1		2	1		2000	3000
Halv.v.hus	Månad	2 000	1							0	0
LVM-hem	Dagar	3 500	1	5	10	5				23333.33	0
OSA	Månad	10 000	1				2	2	6	0	0
Särsk.bo.	Månad	8 000	1							0	0
Utredn.	Tillfälle	12 000	1	1	1	1				12000	0
Utredn.	Tillfälle	1 000	1							0	0
GrundVUX	Månad	4 000	1		4	9				17333.33	0
KOMVUX	Månad	4 000	1				9	9	5	0	0

T-3, T-2 och T-1 står för åren före Återtåget, och T, T+1 och T+2 för åren i Återtåget. För varje insats räknas ett genomsnittligt värde fram genom att ta antalet för de tre åren, multiplicera med priset och dela med 3. Siffran 88666,67 står för 60+20+60 dagar på behandlingshem x dygnspriset 1 900 kr/med 3. Siffran 33333,33 i kolumnen "Efter" står för 2+2+6 månader med OSA x månadskostnaden 10 000 kr/3.

När vi gjort detta för alla våra aktiviteter/insatser och för alla kategorier (Man/Kvinna, Ung/Äldre) så kan vi summera upp kostnaderna per aktör:

Intäkter och kostnader för olika grupper av deltagare i Återtåget innan och efter det att man kommit med i verksamheten – totalt och fördelat per aktör (Tabell 13.14)

	Utebliven kostnad = intäkt			
	Man ung	Man äldre	Kvinna ung	Kvinna äldre
Arbetsförmedling	77 500	0	0	0
Försäkringskassa	8 667	0	0	55 972
Kommunen	143 333	115 000	90 000	208 000
Landstinget	27 167	41 667	68 700	56 133
Rättsväsendet	23 467	142 067	11 233	10 967
Övriga	0	150 000	0	0
Summa	280 133	448 733	169 933	331 072

	Kvarvarande kostnad			
	Man ung	Man äldre	Kvinna ung	Kvinna äldre
Arbetsförmedling	47 567	151 559	0	52 667
Försäkringskassa	4 333	0	0	0
Kommunen	67 000	40 000	8 000	23 500
Landstinget	0	6 000	24 567	25 533
Rättsväsendet	1 200	24 633	500	11 833
Övriga	0	0	0	0
Summa	120 000	222 192	33 067	113 533

En ung man kostar i genomsnitt 280 133 kr per år i utanförskapet, en äldre kvinna kostar på motsvarande sätt 331 072 kr i utanförskapet. Detta är de intäkter som uppstår när dessa individer kommer med i Återtåget. De kvarvarande kostnaderna för en ung man ligger på 120 100 kr och för en äldre kvinna på 111 533 kr. En ung man förväntas därmed skapa en extern vinst på 280 133-120 100=160 033 kr per år. För en äldre kvinna gäller 331 072-111 533=219 539 kr per år. Kommunens kostnad för den unge mannen sjunker med 143 333-67 000=76 333 kr.

För att få fram intäkterna för de samtliga deltagare totalt och per aktör multipliceras ovanstående siffror med antalet. Även aktörerna summeras för att ge jämförbarhet med de resultat i bokslutet vi visat tidigare, särskilt på intäktssidan.

Intäkter för Återtågets tjugo deltagare totalt och per aktör (Tabell 13.15)

	Utebliven kostnad = intäkt				Summa
	Man ung	Man äldre	Kvinna ung	Kvinna äldre	
Arbetsförm.	620 000	0	0	0	620 000
Förs.kassa	69 333	0	0	111 944	181 277
Kommunen	1 146 667	805 000	270 000	416 000	2 637 667
Landstinget	217 333	291 667	206 100	112 267	827 367
Rättsväsendet	187 733	994 467	33 700	21 933	1 237 833
Övriga	0	1 050 000	0	0	1 050 000
Summa	2 241 067	3 141 133	509 800	662 144	6 554 144

Den uteblivna kostnaden 620 000 kr för unga män hos arbetsförmedlingen är de tidigare 77 500 kr per individ x 8 unga män. I den högra kolumnen summeras den uteblivna kostnaden per aktör. De kvarvarande kostnaderna återfinns i tabellen nedan.

Kvarvarande kostnader för Återtågets tjugo deltagare totalt och per aktör (Tabell 13.16)

	Kvarvarande kostnad				Summa
	Man ung	Man äldre	Kvinna ung	Kvinna äldre	
Arbetsförm.	380 533	1 060 911	0	105 333	1 546 777
Förs.kassa	34 667	0	0	0	34 667
Kommunen	536 000	280 000	24 000	47 000	887 000
Landstinget	0	42 000	73 700	51 067	166 767
Rättsväsendet	9 600	172 433	1 500	23 667	207 200
Övriga	0	0	0	0	0
Summa	960 800	1 555 344	99 200	227 067	2 842 411

För de aktörer som dels har kvarvarande kostnader, dels bidrar direkt, läggs dessa samman för att återfinna siffrorna i det SocioEkonomiska bokslutets resultaträkning.

Rapporten –

ett viktigt verktyg i det framtida arbetet

Hela ansatsen i rapporten "Det är bättre att stämma i bäcken än i ån", som denna handledning bygger på, handlar om att synliggöra det osynliga då det gäller ekonomiska effekter kring arbetet med barn och unga, framförallt ur ett långsiktigt perspektiv. Vi redogör för marginaliseringens mekanismer, de ekonomiska konsekvenserna av detta och hur man kan värdera effekterna av tidiga insatser, prevention och god rehabilitering kring barn och unga. Som eldsjäl eller beslutsfattare finns det nu möjlighet att på egen hand gå vidare med att ta fram ett underlag och värdera sådana insatser. Den som vill gå vidare och fördjupa sina kunskaper i ämnet hänvisar vi till vår rapport "Det är bättre att stämma i bäcken än i ån" och ytterligare material och kalkyler på vår hemsida.²⁰ För den som vill sätta sig in i den konkreta metodiken på ett ännu mera handfast vis rekommenderas den manual vi framarbetat på Nuteks uppdrag.²¹

Med stöd av handbokens innehåll hoppas vi att det kan utgöra ett verktyg för att förstå och argumentera för att prevention, god rehabilitering och tidiga insatser för barn och unga spelar en stor och viktig roll. Förhoppningen är att ur olika perspektiv och med olika argument visa på hur förebyggande insatser i stort sett alltid lönar sig i det långa loppet.

20 Se bifogad cd-skiva alt. www.skandia.se/ideer och www.seeab.se. 21 Nilsson & Wadeskog, Fyra räknesätt och ett bokslut, handbok i socioekonomiska bokslut, NUTEK & SEE, 2008.

Efter ett liv kantat av utanförskap, missbruk och kriminalitet dör Torbjörn 42 år gammal av en överdos heroin. Förutom det rent mänskliga lidandet ett sådant liv ger upphov till har samhällets kostnader varit stora. Redan tidigt fanns tydliga varningstecken, till och med innan Torbjörn började åka ut och in från behandlingar och anstalter.

Fanns det någon som såg den större bilden, och varthän hans liv var på väg?

Med tidiga och bättre samordnade insatser hade det funnits en chans att bryta utvecklingen och påverka den i en annan riktning.

I rapporten "Det är bättre att stämma i bäcken än i ån" visar vi vilka vinster samhället kan göra genom tidiga och samordnade investeringar i preventiva åtgärder – såväl mänskliga som ekonomiska.

Vi vill föra fram fem påståenden om samhällsnyttan av prevention och framgångsrik rehabilitering:

- samhällets utanförskap är dyrt och oftast osynligt
- i denna rapport visar vi att man kan mäta och värdera kostnaderna för detta utanförskap
- därmed kan vi också mäta och värdera effekterna av prevention och framgångsrik rehabilitering
- tidiga insatser är bättre både ur ett mänskligt och ett ekonomiskt perspektiv
- prioriteringar, långsiktighet och strukturell samverkan är förutsättningar för framgång.

I rapporten visar vi med modeller och metoder hur detta också kan beräknas.

Vi menar att samhällets resurser till barn och unga bör omprioriteras i riktning mot prevention och tidiga insatser. Ett arbete som bör organiseras i gränsöverskridande strukturer, baserade på nya styr- och uppföljningsmodeller.

Rapporten "Det är bättre att stämma i bäcken än i ån" finns i tre versioner:

- Huvudrapporten
- Handledning
- Sammanfattning

Detta är en sammanfattning. Huvudrapporten och handledningen finns att ladda ner på www.skandia.se/ideer samt www.seeab.se